

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра української філології

Кваліфікаційна робота з української мови на тему
«ЯВИЩА ЕВФЕМІЗАЦІЇ ТА ДИСФЕМІЗАЦІЇ В СУЧАСНОМУ
УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ»

Студентки групи МСОукр 03-22

філологічного факультету освітніх технологій

за освітньою програмою «Українська мова і література, англійська мова, редагування освітніх видань»,

спеціальністю 014 Середня освіта,

спеціалізацією Українська мова і література,

форма здобуття освіти: денна

Ласкавої Анастасії Миколаївни

Допущена до захисту

«___» _____ року

Науковий керівник –

кандидат філологічних наук,

доцент Мінчак Галина Богданівна

Завідувач кафедри

_____ *Мирослава БАГАН*
(підпис) (ПІБ)

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ЯВИЩ ЄВФЕМІЇ ТА ДИСФЕМІЇ В СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ	
1.1. Поняття евфемізму та його статус у системі української номінації.....	8
1.2. Дисфемізми в інструментарії української номінативної системи.....	13
1.3. Сучасний політичний дискурс як джерело виникнення евфемізмів і дисфемізмів: параметри функціонування та основні категорійні ознаки...	19
Висновки до розділу 1.....	24
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ТИПОЛОГІЯ ЄВФЕМІЗМІВ І ДИСФЕМІЗМІВ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ	
2.1. Семантичні різновиди евфемістичних одиниць.....	26
2.2. Структурні типи евфемізмів.....	33
2.3. Семантична типологія дисфемістичних номінацій.....	37
2.4. Структурні особливості дисфемізмів.....	44
Висновки до розділу 2.....	47
РОЗДІЛ 3. ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ЄВФЕМІЗМІВ І ДИСФЕМІЗМІВ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ	
3.1. Евфемізми як виразники політичної коректності.....	50
3.2. Прагматичний складник дисфемістичних висловлювань.....	59
3.3. Ставлення громадськості до евфемізмів та дисфемізмів.....	63
Висновки до розділу 3.....	68
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	74
ДОДАТОК А. Алфавітний список евфемізмів	83

ДОДАТОК Б. Алфавітний список дисфемізмів.....	93
ДОДАТОК В. Результати соціопитування в діаграмах.....	101
SUMMARY	109

ВСТУП

Актуальність дослідження. Явищам евфемізації та дисфемізації приділяють увагу чимало українських і зарубіжних мовознавців. Зацікавлення цією темою зумовлене її актуальністю, особливо помітним є тенденція до активного функціонування евфемістичних і дисфемістичних засобів у публічній сфері, зокрема в політичному дискурсі. Такий стан речей не безпідставний: публічні особистості – одні з найбільш активних користувачів різноманітних мовних засобів, які вправно інкорпорують зазначені засоби вторинної номінації, щоб досягати поставленої мети за допомогою влучно підібраних лексем, що за потреби вуалюють, пом'якшують або ж, навпаки, негативізують повідомлення. До маніпуляцій за допомогою евфемізмів вдаються для досягнення комунікативної мети мовця, яка може варіюватися в кожному окремому випадку, проте інтенція, що об'єднує їх усіх, – необхідність уникати потенційних конфліктів і комунікативних невдач, що стає можливим завдяки вміло підібраним засобам, які дозволяють запобігти виникненню дискомфортних переживань в інтерлокутера під час комунікативного акту. З іншого боку, при обговореннях соціально значущих тем можна нерідко зауважити дедалі активніше використання дисфем. Така маніпуляція мобілізує реципієнтів повідомлення до кардинально протилежної емоційної відповіді. Сучасні реалії життя, у яких населення активно залучене до обговорення, формування суспільного запиту цілої спільноти, а отже, має безпосередній вплив на розв'язання цих питань, спонукають мовців приділяти особливу увагу не лише змісту повідомлення, але і його формі.

Явища евфемізації та дисфемізації досліджували українські та зарубіжні мовознавці: В. Великорода, Л. Ставицька, К. Серезим, О. Гончарова, Р. Холдер та ін. Зазвичай особливу увагу приділяють загальним характеристикам зазначених явищ. Однак важливими й недостатньо висвітленими залишаються питання побутування евфемізмів та дисфемізмів у політичній сфері. Цей аспект потребує ґрунтовного

дослідження, адже на сучасному етапі практично немає праць із цієї теми на матеріалі українського політичного дискурсу. Крім того, евфемізми і дисфемізми викликають зацікавлення, оскільки є одними з виявів розвитку української мови на лексико-семантичному рівні мови.

Отже, актуальність роботи зумовлена важливістю докладного вивчення евфемізації та дисфемізації в політичному дискурсі з урахуванням лінгвістичного та прагматичного аспектів.

Об'єкт дослідження – евфеміністичні та дисфеміністичні мовні одиниці, які вживаються в українському політичному дискурсі.

Предмет дослідження – лінгвальні та прагматичні особливості евфемізмів і дисфемізмів у сучасному українському політичному дискурсі.

Мета роботи – описати й проаналізувати явища евфемізації та дисфемізації в сучасному українському політичному дискурсі в структурно-семантичному та прагмалінгвістичному аспектах.

Для досягнення поставленої мети виконано такі завдання:

- 1) окреслено поняття евфемізм / дисфемізм у сучасній лінгвістиці;
- 2) визначено особливості функціонування цих одиниць у сучасному українському політичному дискурсі;
- 3) класифіковано евфемічні та дисфемічні мовні одиниці за структурно-семантичним принципом;
- 4) досліджено функційно-прагматичний потенціал евфемізмів і дисфемізмів у сучасному українському політичному дискурсі;
- 5) простежено психологію сприйняття евфемізмів і дисфемізмів носіями сучасної української мови.

Методи дослідження. У роботі застосовано низку загальнонаукових – аналізу та синтезу (для опрацювання теоретичних джерел із досліджуваної проблеми); індукції та дедукції (для узагальнення виявлених тенденцій і закономірностей) – і спеціальних **методів**, серед яких:

- 1) описовий (аналіз евфемізмів і дисфемізмів; дослідження особливостей їхньої семантично-структурної характеристики);

2) метод суцільної вибірки (виокремлення евфемізмів і дисфемізмів з інтернетних видань, публікацій у соціальній мережі «Телеграм» для того, щоб підібрати фактичний матеріал для дослідження);

3) структурний, зокрема метод компонентного аналізу (дослідження лексичних значень евфемістичних і дисфемістичних номінацій);

4) метод прагматичного аналізу (полягає в з'ясуванні комунікативних інтенцій мовців; особливостей мовленнєвої поведінки учасників мовленнєвих актів в умовах певної комунікативної ситуації);

5) метод кількісних підрахунків зібраних номінативних одиниць;

6) соціолінгвістичний метод (опитування, анкетування) для характеристики функціонування евфемізмів і дисфемізмів у сучасному мовленні.

Матеріалом дослідження послуговували 244 евфемістичні одиниці та 206 дисфем, відібрані методом суцільної вибірки з інтернетних ресурсів, соціальних мереж і проведеного соціолінгвістичного опитування.

Наукова новизна. Політичний дискурс є дуже динамічним простором, зокрема функціонування евфемістичних та дисфемістичних номінацій стало досить поширеною практикою. Сучасний політичний дискурс – джерело для творення великої кількості цих вторинних номінацій. Новизна нашого дослідження полягає в тому, що ми здійснили семантико-функційний аналіз евфемістичних та дисфемістичних номінацій у сучасному українському політичному дискурсі з урахуванням їхнього прагматичного потенціалу.

Практичне значення роботи полягає в тому, що зібрані вторинні номінації можуть стати основою для створення словників евфемізмів і дисфемізмів української політичної мови. Також результати дослідження можна використовувати при викладанні курсів із сучасної української мови, зокрема лексикології, а також комунікативної лінгвістики, етнолінгвістики.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних

джерел (85 позицій) та додатків, де подано списки зібраних евфемістичних та дисфемістичних номінацій. Усього – 109 сторінок.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його предмет та об'єкт, сформульовано мету та завдання, подано методи та наукову новизну, а також практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі проаналізовано теоретичні напрацювання українських і зарубіжних дослідників та їхнє розуміння явищ евфемізації та дисфемізації, розглянуто функції та структурно-семантичні різновиди вторинних номінацій, здійснено аналіз класифікацій евфемізмів та дисфемізмів.

У другому розділі проведено аналіз евфемістичних і дисфемістичних номінацій політичного дискурсу, описано їхню структурно-семантичну характеристику, встановлено лексико-семантичні різновиди вторинних найменувань, визначено функції, а також комунікативні особливості номінацій.

У третьому розділі здійснено аналіз прагматичного потенціалу евфемізмів і дисфемізмів.

У висновках зазначено результати наукового дослідження.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження апробовано на таких міжнародних конференціях: студентській науково-практичній відеоконференції «Ad orbem per linguas. До світу через мови» (Київський національний лінгвістичний університет, травень 2023 року); VII міжнародній науковій конференції «Світ мови – світ у мові» (Український державний університет імені Михайла Драгоманова, жовтень 2023 року); опубліковано двоє тез на теми: «Явище дисфемізації в сучасному українському політичному дискурсі» та «Явище евфемізації в сучасному українському політичному дискурсі». Доповідь на тему «Явище евфемізації як різновид синонімії» обговорено на засіданні наукового гуртка «Культура мовлення українського перекладача» (КНЛУ, жовтень 2023 року).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ЯВИЩ ЕВФЕМІЇ ТА ДИСФЕМІЇ В СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ

1.1. Поняття евфемізму та його статус у системі української номінації

Сьогодні ми активно вдаємося до заміни тих слів і висловів, що можуть викликати неоднозначне враження, принижувати честь та гідність інших людей, здаватися надто прямолінійними чи навіть грубими, а також мати негативне конотативне значення. Актуальні мовні тенденції все частіше вимагають від адресантів висловлюватися толерантно, щоб виявити терпиме ставлення, дотримуватися правил етикету, висловлювати повагу тощо, тобто наші моральні та етичні принципи мають ґрунтуватися на гуманістичних засадах. У лінгвістиці такий процес називається евфемізацією.

На появу евфемізмів вплинули чинники, пов'язані з табуванням тих чи тих аспектів реальності на відповідних етапах суспільної еволюції. Насамперед давні народи були забобонні, тож релігійні настанови мали неабияке значення в їхній світоглядній картині, тому ці переконання накладалися на певні дії, для того щоб вберегтися від негативу та злих духів. Традиційно цими евфемістичними замінами послуговувалися, коли йшлося про номінацію культових предметів чи особистостей. Соціально-економічні чинники також впливали на виникнення певних табу, що побутували в суспільстві; часто заборона на використання цих лексем має соціальні та темпоральні рамки. Актуальні табу пов'язані з назвами фізіологічної сфери, матизмами та іншими неприйнятними словами; евфемізмами послуговуються для того, щоб уникнути називання тих явищ, які можуть спричинити переживання негативних емоцій широкого загалу. На сучасному етапі на вживання евфемізмів значною мірою впливають різноманітні соціально-політичні чинники, які підпорядковуються соціальним нормам. Причини соціальної зумовленості евфемізмів пов'язані з соціальністю мови людини; із соціальністю самої людини; прагненням уникнути грубої, різкої оцінки

предмета мовлення; із психологічними механізмами евфемістичної заміни; пом'якшенням грубих слів і висловів, маскуванню сутності явища. Дослідники табу й евфемії простежують спільні характерні ознаки цих явищ, однак вони наголошують на тому, що їх не варто ототожнювати, адже евфемія — процес, що виник як результат табування тих чи інших аспектів дійсності (Видлак 1967, с. 267-285).

Єдиного загальноприйнятого визначення терміна «евфемізм» немає досі. Часто послуговуються стилістичним тлумаченням, яке розглядає евфемізм як різновид тропів (Тараненко 2004, с. 824). Чимало дослідників тлумачать евфемізми, враховуючи різноманітні психологічні та соціальні явища, актуальні для конкретного суспільства (Ільченко 2015, с. 118-120). Евфемізми використовують для заміни назв явищ, предметів об'єктивної дійсності не звичайними словами чи висловами, а описовими, прикрашеними, естетичнішими (Турчин 2016, с. 128).

О. Селіванова вважає, що до евфемізації вдаються для заміни слів із негативною конотацією чи значенням через низку причин, до яких належать соціально-політичні, культурні та інші фактори впливу (Селіванова 2006, с. 135). Ми вважаємо таке тлумачення терміна доцільним і цілком виправданим, тому що неможливо розглядати евфемізми лише крізь лінгвістичну призму, не враховуючи супутні соціальні чинники, що безпосередньо є вагомим складником самого запиту на необхідність добору евфемістичних відповідників стосовно тих чи тих явищ.

Так, на думку О. Тараненка, евфемізмом вважають «слово або вислів, троп, що вживається для непрямого, прихованого, зокрема пом'якшеного, ввічливого, позначення певних предметів, явищ, дій замість прямої їх назви» (Тараненко 2004, с. 824). Запропоноване визначення ще раз підкреслює важливість соціального чинника, що мотивує мовців послуговуватися пом'якшеними словами та висловами, щоб зменшити ризики виникнення конфлікту при обговоренні тем, які потенційно здатні спровокувати неоднозначну реакцію адресата.

Німецький мовознавець Г. Пауль зауважував, що сором стимулює мовців вдаватися до пошуку альтернативних варіантів називання тих понять, які вважаються непристойними. Значну увагу вивченню евфемізмів приділяють дослідники К. Алан і К. Барідж. Вони переконані в тому, що мотивацією для заміни одних слів іншими є бажання мовців уберегти власну репутацію та прагнення уникнути осуду з боку суспільства (Алан, Барідж 1993, с. 221). Цілком погоджуємося з висловленими думками, тому що саме психологічний аспект зумовлює людське прагнення відповідати чинним вимогам часу, щоб не наразитися на засудження з боку соціуму.

Відомий український мовознавець Т. Кияк зауважує, що евфемізм – це різновид емоційно забарвленої лексики, яка є значно складнішою за своєю смисловою структурою, аніж нейтральні одиниці (Кияк 1989, с. 101). Такий погляд поглиблює розуміння змісту евфемізму, адже розширює його, увиразнює значення конотації як потужної характеристики евфемізму, яка накладає стилістичний та семантичний відтінки на основне значення слова чи словосполучення.

Доречним вказати, що ще однією причиною евфемізації є мовні табу. С. Видлак зазначає: «Мовна заборона передбачає вилучення з ужитку певної форми, на місце якої приходить інша, та, яка вважається прийнятною, що часто, принаймні на початковій стадії, є проявом індивідуального вживання даного засобу, але згодом стає одиницею мовної маніфестації, загальної для певної соціальної групи» (Видлак 1967, с. 267-285).

На нашу думку, найповніше визначення терміна евфемізм вдалося дати В. Великороді (2009, с. 212-217), яка тлумачить їх як засоби вторинної номінації, що переважно мають позитивне значення. Ними послуговуються, щоб уникнути називання неприйнятних і небажаних явищ у певному середовищі.

Варто вказати на й на інші причини виникнення евфемізмів. Мовці використовують евфемізми для того, щоб замінити назви певних явищ і предметів дійсності описовими, естетичнішими словами та висловами.

Загальноживані евфемізми є в мовленні значного відсотка людей у різноманітних мовленнєвих ситуаціях. Вони безпосередньо охоплюють теми-табу релігії, смерті, анатомії, фізіологічних процесів, статевого життя, негативних суспільних виявів і людських вад (*незрячий* замість *сліпий*; *той, хто недочуває* замість *глухий*; *повний* замість *жирний*; *немазаний* замість *дурний*).

Усвідомлення та фіксація евфемізації виникли значно пізніше, аніж саме явище. З давніх часів людство піддавалося впливу найсильнішого переживання, а саме страху, що зі свого боку спонукало його до альтернативних способів комунікації на заборонені теми. Так небажання прогнвити надприродні явища стало рушійною силою для пошуку найменувань, що стосуються релігійних табу, теми смерті (*остання мить*; *душа покидає тіло*; *душа прощається з тілом*; *попрощатися з цим світом*). Згодом почуття страху трансформується в сором, який впливає на прагнення замінити поняття на позначення різних фізіологічних особливостей, найчастіше тих, які пов'язані з анатомією, статевим життям (*шморгатися*; *секеляться*; *гратися в притулу*; *вмочити кінчика*), людськими недоліками та хворобами (*новоутворення* замість *пухлина*; *ліквідувати* замість *вбити*).

Як відомо, сьогодні чимало наших земляків також послуговуються евфемізмами, проте, безперечно, причини, що мотивували людей до альтернативних способів називання тих чи тих понять у давнину і зараз, – різні.

Варто наголосити на тому, що евфемізми безпосередньо пов'язані із соціальними трансформаціями в суспільстві та виникають внаслідок психологічної необхідності адресантів себе убезпечити. Отже, аналізувати евфемізми винятково крізь лінгвістичну призму не обґрунтовано: необхідно звернути увагу на психологічні та соціокультурні чинники.

О. Саприкіна зосереджує увагу на тому, що виникнення евфемізмів у мовній системі ґрунтується на прагматичних причинах, «зокрема з метою продемонструвати:

- вияв ввічливості (при створенні евфемізмів, що пом'якшують різні види фізичних та розумових вад);
- характеристику табуювання (при створенні евфемічних заміни прямих номінаціям явищ хвороб чи смерті);
- рівень впливу на масового реципієнта (при створенні евфемізмів у політичній сфері);
- засекречену діяльність (при створенні евфемізмів у соціальних діалектах різних нелегальних груп, а також у сфері військового озброєння та конкретних воєнних дій держави)» (Саприкіна 2017, с. 49-51).

Розгляд функцій евфемізмів, наведений у праці В. Великороди, здійснений на основі аналізу прагматичних особливостей, дозволяє простежити основні вияви функційного навантаження, що є необхідною запорукою ширшого розуміння призначення евфемізмів. Науковиця виділяє такі функції:

- 1) вуалітивну – як бажання адресата приховати аспекти дійсності;
- 2) кооперативну — прагнення учасників комунікативного процесу до порозуміння на мовленнєвому рівні;
- 3) превентивну — вживання евфемістичних засобів як альтернативних до давніх табу;
- 4) риторичну — намагання адресанта домогтися змін у ставленні адресата до повідомлюваного;
- 5) елевативну — подача адресантом аспектів реальності в більш позитивному світлі;
- 6) конспіративну — сприяє здатності ідентифікації мовцями членів своєї групи, дозволяє дійти згоди, ізолюючи себе від інших мовців, погляди яких не збігаються з їхніми;
- 7) дистротивну — провокує спотворене відображення інформації (Великорода 2008, с. 19).

Отже, зважаючи на причини виникнення евфемізмів і пов'язані з ними функції, можемо дати таке визначення терміна *евфемізм*: це слово або вислів вторинної номінації з позитивним (непрямим, пом'якшеним) значенням.

Ознаки евфемізмів:

- 1) позначають денотат, що може бути неоднозначно сприйнятим, небажаним;
- 2) значне поліпшення плану вираження евфемістичної номінації порівняно з тим словом чи висловом, який він замінює в повідомленні;
- 3) семантична двоплановість завдяки збереженню самого денотата для того, щоб отримувач повідомлення зрозумів, про що саме йдеться; саме тому евфемізм «поліпшує» позначуване поняття в плані його вираження, тобто формально;
- 4) у лексичному (зокрема конотативному) значенні евфемізмів спостерігається градація однополюсних позитивних оцінок: $A (+ + +) \rightarrow Ab_1 (+ +) \rightarrow Ab_2 (+) \rightarrow 0$, де A – максимальний ступінь позитивної оцінки, Ab_1 – середній ступінь позитивної оцінки, Ab_2 – мінімальний ступінь позитивної оцінки, 0 – нейтральна оцінка;
- 5) їхня зумовленість та в результаті залежність від контексту, у якому вони вживаються мовцями. Така особливість евфемістичних найменувань пояснюється тим, що оскільки вони є засобами вторинної номінації, то також мають первинне значення, які в іншому контексті виражатимуть саме первинне значення, прямо давати найменуванню певному явищу.

1.2. Дисфемізми в інструментарії української номінативної системи

Дисфемізація наявна в суспільстві вже дуже давно, однак варто наголосити, що зараз зацікавлення цим явищем перебуває на піку активного обговорення, адже людині завжди було притаманним прагнення не лише називати ті чи ті явища, але (що ще важливіше) висловлювати власне

ставлення, тому не буде перебільшенням припустити, що актуальні суспільно-політичні реалії спонукають нашого сучасника до експресивнішого висловлення думки.

Уважаємо доцільним наголосити на тому, що явище дисфемізації було дещо недооціненим, відповідно є значно менше дослідженим порівняно з евфемізмами. Проте останнім часом ми спостерігаємо стрімке підвищення зацікавленістю цією темою, на що безпосередньо впливають низка суспільно-політичних чинників.

Українська дослідниця Л. Ставицька переконана в тому, що дисфемізми – важливий прошарок обценного лексикону. Це пов'язано з тим, що ці слова вживаються навмисно для того, щоб додати лексичній одиниці негативної конотації, грубого значення, наприклад: *таманда, гімназія*. Також дисфемізмами послуговуються на протигагу евфемізмам для того, щоб вульгаризувати поняття, що і станеться при використанні дисфемізму, який має сему-табу (Ставицька 2008, с. 23). Такий погляд на тлумачення дисфемізмів видається нам цілком виправданим, адже мовці послуговуються ним для того, щоб висловити негативне, зневажливе ставлення, осуд стосовно певного явища дійсності чи особи (*нацики, вата, біосміття*).

Г. Вусик доречно зауважує, що специфічною ознакою дисфемізмів є їхня невідповідність актуальним нормам, що спричинено соціально-психологічними факторами впливу, вони спрямовані на акцентуванні уваги саме на негативному аспекті позначуваного (Вусик 2018, с. 21).

Дисфемізм розглядають як спеціальне використання тих слів і словосполучень, які мовці тлумачать як татуйовані, вживання лексичних одиниць низького стилю та нейтральних, що лише в певному контексті матиме негативне конотативне забарвлення. Безперечно, дисфемізація – акт негативної номінації певного денотата, однак характерною ознакою цього явища є те, що змінюється саме його конотативне значення. Наголошення негативного складника уможлиблюється через залучення лексичних одиниць, зокрема негативно-оцінних, розмовно-побутових лексем, професійних

жаргонів, вульгаризмів, матизмів; засобів вторинної номінації на зразок фразеологізмів, перифраз і метафор. В. Вострецова та І. Решетарова зауважують, що чимало дисфемізмів виникають у результаті індивідуально-авторського словотвору (2009, с. 185). Ми цілком згодні із зазначеною думкою, тому що, на наше переконання, основний масив дисфемістичного лексикону насправді припадає на обценну лексику, тоді як нейтральні лексичні одиниці здатні виражати негативне емоційно-оцінне забарвлення лише у відповідному контексті.

О. Тараненко наголошує на тому, що дисфемізми є специфічним різновидом тропів, за допомогою якого відбувається заміщення нейтрально-забарвлених лексичних одиниць на емоційно-забарвлені. Вони відповідно здатні виражати негативне оцінне ставлення до предмета дійсності чи якоїсь особи. Мовознавець зазначає, що найбільш поширеними серед них є: 1) зооморфні метафори на позначення людини (*гадюка, гнида, зміюка, корова, баран*); 2) вживання вульгаризмів, матизмів, лексики низького стилю при варіантності словосполучення (*чорт його знає; хер його знає*) (Тараненко 2004, с. 143). Ю. Полтавець, говорячи про дисфемізми, наголошує на тому, що їх використання зумовлене прагненням адресанта висловити власне негативне ставлення до обговорюваного (Полтавець 2012, с. 228). Ми цілком погоджуємося з висловленими ідеями цих дослідників, бо, на нашу думку, дисфемізми досягли такої широкої залученості у всіх сферах вжитку саме через прагнення мовців висловити негативну оцінку стосовно чогось, а не просто його номінувати.

У лінгвістичному аспекті І. Мілева обговорює два етапи становлення заміників: 1) виділення негативного денотата; 2) оцінювання асоціата, що спричиняє появу евфемізму (заміна прямої назви «позитивним» асоціатом) і дисфемізму (заміна «негативною» номінацією) (Мілева 2005, с. 6-7). Деякі мовознавці наполягали на тому, що дисфемізми варто розглядати як евфемізми, що згодом втратили свій позитивний складник. Проте більшість дослідників не погоджуються з такими припущеннями, натомість

наголошують на окремішності цього явища, його автентичному характері. Саме такої думки дотримується польська науковиця С. Сойда, наголошуючи на безпідставності таких міркувань, бо в основі евфемізмів та дисфемізмів лежать контрастні прагнення мовців: у випадку евфемістичної заміни — головною метою є висловлення позитивного ставлення адресанта, а основою дисфемізації є прагнення виразити негативні емоції до адресата (Сойда 2012, с. 125). Ми не бачимо реальних підстав для того, щоб розглядати дисфемізацію винятково як явище, що наявне лише як результат занепаду тих евфемізмів, що зазнали суттєвих змін із часом. Із цієї причини ми поділяємо думку тих мовознавців, що вважають таку думку хибною.

А. Домбровська наголошує на тому, що евфемізми та дисфемізми насправді мають потужні зв'язки в певній мовній системі, це все ще не є причиною для того, щоб розглядати їх у межах замкнутої сукупності (Домбровська 1994, с. 62). Такі висновки польської дослідниці підтверджують нашу позицію стосовно того, що дисфемізми не у всіх випадках можна розглядати як протиставлення евфемізмам. Наявні лексичні одиниці, які є лише евфемістичними чи дисфемістичними номінаціями здебільшого не утворюють антонімійних пар.

Ми вже висловлювали нашу думку стосовно того, що лексичні одиниці низького стилю та матизми часто вживаються як дисфемізми. У цьому випадку особливу важливу роль мають ще вульгаризми. Їхнє вживання знову підкреслює важливість врахування культурно-психологічного аспекту при дослідженні цього явища, адже засвідчує певну рефлексію мовців: вони усвідомлюють, що вживання деяких лексем є неприпустимим явищем, що викликає осуд соціального середовища мовця, тож такі рефлексії є причиною подальшого самоцензурування. М. Гроховський наполягає на тому, що використання нецензурної лексики провокує порушення мовних табу, недотримання прагматичних принципів тощо (Гроховський 1995, с.15).

Ми неодноразово наголошували на тому, що при дослідженні явища дисфемізації необхідно звертати увагу на різні соціальні, культурні,

психологічні чинники. Отже, дисфемізми є виразниками цілої низки функцій, зокрема: засудження, навмисне зниження соціального статусу іншої особи, образу, приниження, погроза, самоствердження через знецінення інших. 2022 рік став переломним у свідомості багатьох українців, які десятиліттями брателься з росіянами та білорусами, однак повномасштабна війна внесла відповідні корективи у сприйняття реальності космополітів та тих, що ідентифікували себе як аполітичні. Сьогодні для позначення російських окупантів вживають безліч найрізноманітніших номінативів-дисфемізмів, серед яких можемо виділити основні: *орки, свино-собаки, лаптеногі, кацапи, москалі, рашисти, рашкостанці, гівнороті, туалетні злодії, зомбі, навство чекіське, вошиві, бруднодупі, путіноїди, путіністи, чорти ярої баби, мертвоблуди, орки москальські, варвари кацапські, раби пустоголові, ваньки, анциболи, рашиська погань, хруні москальські, чортові хрещеники, путіноїди, пуйло, дебілоїди, кремлівські виродки* та ін. Як бачимо, окрім усіх згаданих вище функцій, на сучасному етапі дисфемізми виконують функцію підбадьорення.

Розглянувши функції, які виконують дисфемізми, ми ще раз пересвідчилися в тому, що ці мовні одиниці безпосередньо пов'язані із соціально-історичним чинниками та є їхнім реакційним відображенням (Гнатківська 2009, с. 15).

Л. Мосієвич виділяє два механізми творення дисфемізмів – семантичний та формальний. У випадку формальної дисфемізації їй не вдалося помітити збігу концептуальних структур. Таким чином, вона дійшла до висновку, що зв'язок між вихідною номінацією та дисфемізмом формальний. Дослідниця зауважує, що творення дисфемізмів формального типу передбачає застосування найрізноманітніших засобів заміни форми номінації, зокрема: а) фонетичне викривлення слова: *університутка, гівназія*; б) відсікання: *гом, гемор, пед, вет*; в) какофонія: опозиція-жопозиція; г) аббревіатура: *ХЗ, Є.Б. А.Л.О.* (Мосієвич 2014, с. 103).

З іншого боку, семантичний тип дисфемізації посилює негативні риси. Його експлікують: а) концептуальні метафори: *біологічний непотріб, вата, гниль*; б) гіпербола: *кровожерливий, жахливий* (Мосієвич 2014, с. 103).

Загалом мовці послуговуються дисфемізмами для того, щоб висловити невдоволення, засудження, додати негативної конотації обговорюваному явищу. Ці одиниці здатні виконувати різні функції відповідно до прагнень адресата, наприклад, функцію погрози, образи, приниження, звинувачення тощо. Проте, слід звернути увагу на те, що дисфемізми є безпосередньою реакцією на суспільно-політичний запит певної спільноти, отже, і функції, які вони виконують, можуть дещо модифікуватися.

Таким чином, дисфемізм — це засіб вторинної номінації, за допомогою якого відбувається заміщення нейтральних лексичних одиниць на емоційно-забарвлені і відповідно вони здатні виражати негативне оцінне ставлення до денотата (референта) в реальній дійсності.

Ознаки дисфемізмів:

- 1) відбувається референційне заміщення від нейтральної констатації до гіперболізованої пейоративізації денотата;
- 2) активізують негативний складник у характеристиці явища, а відтак мають негативно-оцінні семи в лексичному значенні;
- 3) у лексичному (конотативному) значенні негативну оцінку можна представити так: $0 \leftarrow a_1B (-) \leftarrow a_2B (- -) \leftarrow B (- - -)$, де a_1B — мінімальний ступінь негативної оцінки, a_2B — середній ступінь негативної оцінки, B — максимальний ступінь негативної оцінки, 0 — нейтральна оцінка;
- 4) їхнє використання зумовлене прагненням адресанта висловити власне негативне ставлення до обговорюваного;
- 5) дисфемізми вживаються в мовленні навмисно, мовці усвідомлюють табуованість певних слів та висловів, які кваліфікуються реципієнтами повідомлення саме так.

1.3. Сучасний політичний дискурс як джерело виникнення евфемізмів і дисфемізмів: параметри функціонування та основні категорійні ознаки

Останнім часом значно зросло зацікавлення до вивчення явища політичного дискурсу. Безперечно, це тісно пов'язано із сучасними соціально-політичними умовами. Філософи, політики, соціологи та мовознавці займалися дослідженням цього питання вже досить давно. Особливий інтерес до політичного дискурсу виявили лінгвісти, адже мова і політики тісно пов'язані. У ХХ столітті навіть сформувався новий напрям мовознавства – політична лінгвістика, «який охоплює вивчення як продуктів мовленнєвої діяльності мовців – політичні тексти, так і власне цю діяльність – дискурсивні практики, невербальні аспекти спілкування, мовні компоненти іміджу тощо» (Кондратенко 2019, с. 7). Такий помітний сплеск уваги до теми пов'язаний із думкою про те, що політичний дискурс здатен формувати та детермінувати політичне мислення. Зазначені наслідки можуть бути результатом вдалої маніпуляції в межах політичного дискурсу, коли його учасники наголошують та акцентують на відповідному оформленні власних висловлювань із метою ідеологізації певної думки та насаджуванні її як правильної відповідній слухацькій аудиторії.

Необхідно зазначити те, що загального консенсусу стосовно визначення терміна «політичний дискурс» досі не було досягнуто, бо залежно від основного аспекту, на якому зосереджується основна увага дослідника, трактування поняття може значно варіюватися. На думку І. Бутової, такий інтерес зумовлений тим, що політична комунікація перетворилася на інструмент впливу та контролю масової свідомості (Бутова 2009, с. 232). Водночас неабияке значення має інтенсивність сучасних подій у політичному житті країни, що безпосередньо відображається на всіх мовних рівнях, зокрема й на лексичному, у чому можемо пересвідчитися спостерігаючи за дедалі активнішим вживанням евфемістичних і дисфемістичних одиниць у публічному дискурсі, адже мова стає потужним інструментом впливу.

На думку деяких дослідників, явище політичного дискурсу є настільки багатограним, що звести його до чіткої структурованої системи неможливо (Ковальова 2020, с. 102). На основі виокремлення політичного дискурсу як субдискурсу можна виділити такі його типи: 1) за формою (усні та писемні); 2) за чинником мовця (адресантно прямі й опосередковані); 3) за метою (інформативні (новини, повідомлення), спонукальні (агітаційні листівки, прокламації), іміджеві (буклети, телевізійні рекламні ролики), мотиваційні (тексти чорного PR), експресивні (фото, пісні, анекдоти); 4) за чинником адресата (особисто адресовані (пряме поштове листування) та масово адресовані (телевізійні повідомлення)); 5) за сферою функціонування (телевізійний, газетно-журнальний, радіо-, рекламний або PR). До цього останнього типу, на думку О. Ковальнової, доцільно додати політичний дискурс, що функціонує в мережі Інтернет, а також можна виокремити види політичного дискурсу за типом комунікативної взаємодії: агональний (конфліктний), наприклад, дебати, та гармонізуючий (кооперативний), наприклад, привітання президента (Ковальова 2020, с. 102).

Досить розлоге трактування політичного дискурсу дає Ф. Бацевич. Дослідник зазначає, що це різновид комунікативної діяльності, яка втілюється в усній, письмовій та паралінгвальній формах, реалізується в межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями і тактиками учасників спілкування, є синтезом складних когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психічних, психологічних) чинників (Бацевич 2007, с. 42).

Н. Шевчук вважає, що політичний дискурс є текстом, який твориться у відповідних обставинах, у конкретній ситуації, із застосуванням специфічних стратегій та тактик, що визначаються кінцевою метою мовця (Шевчук 2013, с. 264). Характеризуючи політичний дискурс як один із різновидів дискурсу, науковці визначають його мету: він розгортається для досягнення, збереження та здійснення політичної влади. Так, Н. Шевчук підкреслює, що важливою функцією політичного дискурсу є висловлення адресантом

власного сприйняття явищ дійсності та переконати адресатів у тому, що таке бачення правильне. При цьому мовець оперує подіями майбутнього, тому вибір відповідних мовних засобів має велике значення. Політичний дискурс характеризується низкою специфічних засобів (Шевчук, 2013, с. 264). Варто зазначити, що характерною ознакою політичного дискурсу є не тільки вживання специфічної детермінованої політичною діяльністю лексики, але й своєрідний добір та організація певних структур вираження відповідно до прагматичних настанов, цілей та умов спілкування, що склалися в процесі професійної діяльності політиків. Ми погоджуємося із висловленою думкою, адже сучасний політичний дискурс, справді, потужний засіб впливу на реципієнта, відповідно, мовець часто вдається до певних маніпуляцій, щоб вплинути на думку споживача інформації.

Н. Кондратенко звертає увагу на те, що політичний дискурс – це акт політичної комунікації, який передбачає актуалізацію політичного наративу в процесі комунікації суб'єкта та об'єкта. На думку дослідниці, характерними ознаками політичного дискурсу є міфологічність, ритуальність, театральність і агональність, через які реалізується ігрова природа політичного дискурсу. До згаданого переліку притаманних ознак варто також додати сакралізацію, риторичність, маніпулятивність свідомістю реципієнтів, «мовну моду» або модні тенденції семіотичного характеру (Кондратенко 2007, с. 12). Ми цілком погоджуємося із цією думкою, адже політичний дискурс передбачає поширення інформації, зорієнтовану на певну групу осіб.

Л. Нагорна наголошує, що політичний аспект поняття «дискурс» найточніше віддзеркалює його визначення як різновиду мовної комунікації, а також семантичного простору, у якому проходять апробацію політичні смисли. У широкому розумінні дискурс може тлумачитися як механізм узгодження персонального, соціального і культурного знання. У більш вузькому, прикладному, аспекті, він зосереджується на аналізі мовного спілкування і окремих текстів, промов, інтерв'ю (Нагорна 2005, с. 34).

Узагальнене визначення політичного дискурсу знаходимо в роботі К. Серажим: це текст, зумовлений ситуацією політичного спілкування (Серажим 2002, с. 240).

На думку І. Вільчинської, сама мова є політично наперед навантаженою. Таке суспільно-політичне навантаження – необхідна умова формування колективного політичного дискурсу. Варто звернути увагу на те, що, мова – посередник між думкою і дією – завжди була найважливішим чинником встановлення політичного тиску, економічної і соціальної дискримінації (Вільчинська 2013, с. 199).

Суспільне призначення політичного дискурсу полягає в тому, щоб навіяти адресатам необхідність «політично правильних» дій та оцінок, тобто метою політичного дискурсу є не опис, а створення ґрунту для переконання адресатів, спонукання до дії. Мова політичного дискурсу насичена символами, а успіх і ефективність визначається тим, наскільки ці символи співзвучні з масовою свідомістю (Петренко 2010, с. 57). Отже, мова є визначальним інструментом впливу представників певних політичних сил, які завдяки відповідному маніпулюванню сенсами здатні налаштувати слухачів до схвалення ними бажаного для об'єкта висновку. Мова – це не тільки засіб спілкування, а й засіб насадження ідеології, створення ілюзій, засіб впливу та маніпуляції.

Г. Баран визначає політичний дискурс як складну мисленнєво-комунікативну діяльність, яка є сукупністю процесу й результату і містить як позалінгвальний, так і власне лінгвальний аспекти та зорієнтована не стільки на передачу інформації політичного характеру, скільки на здійснення перлокутивного впливу на певну аудиторію (переконання, перетягування на свій бік, спонукання до дії) через реалізацію відповідних стратегій і тактик (Баран 2015, с. 38).

Спираючись на твердження про те, що комунікацію робить «політичною» не джерело повідомлення, а його зміст і мета, зазначимо, що відмінність політичної мови від буденної полягає не у використанні якогось

особливих формальних засобів, а в такому співвідношенні між знаком (словом) і значенням, при якому звичні одиниці мови набувають незвичної інтерпретації (Ващук 2007, с. 183). Дж. Чартері-Блек доповнює цю ідею твердженням про те, що успішними політиками є ті, які звертаються до когнітивної (пізнавальної) та емоційної здатності, влучно їх поєднують, розповідаючи в результаті правдоподібні історії (Чартеріс-Блек 2005, с. 11). Отже, є всі підстави вважати тенденцію до евфемізації однією з прагматичних закономірностей функціонування політичної мови, оскільки саме евфемізація є стратегією вуалювання, затушовування небажаної інформації, що дає змогу зробити менш очевидними неприємні факти (Серажим 2002, с. 44).

Дослідження специфіки евфемізмів та дисфемізмів як мовних одиниць показує, що евфемізація мови може використовуватися не тільки з причини тактовного ставлення до співрозмовника, а й для маніпулювання адресатами, тоді як дисфемізація вживається для висловлення негативного ставлення до предмета обговорення шляхом виділення його негативної характеристики, тобто за допомогою дисфемізації певного явища можна досягти того чи того рівня суспільного осуду, несхвалення та навіть засудження певного явища населенням.

На думку Д. Крістала, саме політичний дискурс, поряд із рекламним, найбільш придатний для того, щоб викривлювати дійсність і приховувати справжній стан справ, оскільки ті комунікативні завдання, які стоять перед політиками, неможливо розв'язати, використовуючи лише прямі номінації, без натяків, недомовленостей, завуалювання (Крістал 1997, с. 225).

У політичному комунікативному просторі евфемізми – один із засобів створення позитивного іміджу окремих політиків і цілих держав. Відомим є факт того, що політичні представники повинні відповідати цілій низці вимог, які співзвучні з уявленнями громадськості про державного діяча. Виникає стереотипне уявлення про політичного лідера: він повинен бути чесною, щирою, розумною, компетентною, динамічною, впевненою в собі, скромною

людиною доброї волі, що любить окремих людей і суспільство в цілому. Отже, стереотип лідера виключає такі риси, як: пасивність, песимізм, відсутність достатніх фізичних сил для виконання державних функцій. Тому, коли лідеру не вистачає енергії і динамічності через вік чи фізичний стан, у політичному дискурсі широко застосовуються різноманітні евфемізми, що покликані «врятувати обличчя/репутацію» політичного діяча (Кантур 2009, с. 152).

На рівні семантики евфемізму / дисфемізму прагматичну інформацію мова кодує як конотативні елементи значення, що узагальнено відбивають прагматичні настанови номінатора і ситуацію спілкування, у якій “народилася” прагматична номінативна одиниця. Про інтеграцію семантики й прагматики свідчить функціонування в межах сукупної семантики слова такого важливого прагматичного компонента, як оцінка, що є визначальною в політичному дискурсі з його домінантною впливовою функцією (Мінчак 2003).

Отже, політичний дискурс є сприятливим ґрунтом для виникнення і функціонування евфемізмів і дисфемізмів, оскільки характерними для нього є не лише інформування отримувачів повідомлення, але й перекручування та викривлення інформації. Нерідко політичні діячі для того, щоб досягти поставлених цілей вдаються до різноманітних мовленнєвих маніпуляцій. Використання евфемізмів і дисфемізмів дає змогу мовцю впливати та контролювати перебіг подій.

Висновки до розділу 1

У різноманітні сучасних мовних процесів вирізняється активніше вживання евфемістичних одиниць, якими послуговується широке коло мовців у найрізноманітніших життєвих ситуаціях. Виникнення евфемізмів є реакцією на актуальні для певного суспільства соціальні норми, табуовані теми та культурні потреби середовища, які забезпечують евфемізми як засоби вторинної номінації з додатковою позитивною семантикою. У

повідомленні евфемізми можуть виконувати різні функції, які зумовлюються мотивами мовця. Найчастіше евфемізмами послуговуються для того, щоб завуальовано передати потенційно негативне явище, що може призвести до небажаних наслідків. До інших функцій евфемізмів належать такі: превентивна, жартівливо-іронічна, кооперативна, конспіративна.

Дисфемізми, як і евфемізми, теж є засобом вторинної номінації, які покликані емоційно забарвити нейтральні лексичні одиниці, але з метою висловити негативне оцінне ставлення до денотата (референта) в реальній дійсності. Вони активізують негативний складник у характеристиці того чи того явища, а відтак мають негативно-оцінні семи у своєму лексичному значенні. Актуальність дисфемізмів зумовлена цілою низкою функцій, що вони виконують: засудження, звинувачення, применшення, самоствердження; теперішні реалії висвітлили ще одну важливу функцію — підбадьорювання.

До політичного дискурсу можна зарахувати публічні виступи політиків, заяви політиків, політичних оглядачів та коментаторів, публікації у ЗМІ, матеріали спеціалізованих видань, що мають справу з різними аспектами політики. Основною функцією політичного дискурсу є функція впливу. За своєю суттю політичний дискурс когнітивний. Явище евфемії поширене в мові політиків, адже евфемізм як результат вторинної номінації може створювати новий поліпшений смисл. У політичному дискурсі наголос робиться на ідеологізації мови, функції конструювання або реконструювання мовної реальності часто за допомогою міфів.

Будь-якому політику необхідно правильно розташувати, компонувати мовні одиниці, отож політичні евфемізми відіграють вагому роль у правильному конструюванні політичного мовлення відповідно до прагматичних настанов комунікації. З іншого боку, дисфемізми є не менш важливим механізмом впливу на суспільну свідомість, але використовують їх із протилежною метою – дискредитації свого опонента.

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ТИПОЛОГІЯ ЕВФЕМІЗМІВ І ДИСФЕМІЗМІВ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

2.1. Семантичні різновиди евфемістичних одиниць

Для того щоб здійснити найповніший аналіз різноманітних евфемізмів, ми спробували створити власне їхню типологію, погрупувавши зібраний матеріал за семантико-тематичним критерієм. У результаті виділили найпоширеніші семантико-тематичні групи, що за хронологічним порядком розташування співвідносяться з давністю їхнього існування. Отже, виокремлюємо групи на позначення: а) нечистої сили (*не при хаті згадуючи; нечистий*); б) лайки (*щоб тебе підняло і гепнуло; щоб тобі пусто було*); в) фізіологічних процесів (*випорожнюватися; пудрити носика*) г) статевого життя (*секеляться; робити пиво*); ґ) людських вад (*мабуть, впускали, коли був маленьким; у дурного ночував*); д) смерті (*покласти життя; відійти у засвіти*); е) негідної поведінки (*недоговорювати; обвести довкола пальця*); є) віку (*у осінній порі життя; юний*); ж) шкідливих звичок (*бути звабленим зеленим змієм; молотися скляному богу*) з) професій (*світоч людських душ; персональний консультант*); и) установ (*корекційна установа; центр реабілітації*); і) родини/стосунків (*супутниця життя; квіти життя*); ї) хвороб (*особливості зору; надлишкова вага*).

Український народ через власну самозаглибленість, прагнення до творчості, уміння майстерно аналізувати та взаємодіяти з довкіллям, а також властиву йому сентиментальність схильний до творення евфемізмів. Аналіз класичних текстів Миколи Гоголя, а також зібрань-антологій Матвія Номиса дав підстави виділити основні семантичні групи понять, які прагнули замінити найчастіше.

Найбільш численною є категорія евфемізмів на позначення нечистої сили (за нашими підрахунками – двадцять шість одиниць). Значний її обсяг

зумовлений глибокою набожністю українців, прагненням уберегтися від злих духів. Здебільшого мовці уникали необхідності називати ці явища безпосередньо, тому що вірили в силу слова, саме через це представників нечистої сили позначували завуальовано, щоб не прикликати їх до себе, своїх рідних та близьких, а також для того, щоб уберегти власні оселі від засилля злих духів. У процесі підбору відповідних евфемізмів мовці виявляли неабияку вигадливість: давали назви за зовнішніми ознаками (*приятель з болота, з рогами на голові; куций; куцак; безп'ятко; чорний; рогатий; хвостатий; гаспид; дідько з хвостом*), за рисами характеру (*лукавий; нечистий; нечисте плем'я; нечиста сила; щезник*), за місцем діяльності (*приятель з болота; той, що живе під бузиною; гайовик; лісовик; домовик; той що греблі рве; пекельник; хмарник; анциболотник; анциболот*), описово (*не при хаті згадуючи; виходець з того світу*) тощо.

У силу своєї доброзичливості українці прагнули уникнути брудної, огидної лайки, тому ми маємо величезний прошарок евфемізмів на позначення нецензурної лексики, що свідчить про незлостивість українського народу, адже навіть висловлюючи злопобажання, наші предки робили їх кумедними, невинними у формі їх вираження та змісту, щоб зрештою звести потенційно конфліктну ситуацію до гумору (*Йосип босий; хай йому аби що; тряся твоїй матері; щоб тебе підняло та геннуло; собачий син; старий хрін; щоб твого батька горшком по голові стукнуло; щоб твій батько посковзнувся на льоду; щоб йому на тім світі нечистий бороду обсмалив; цур та пек йому; іди до фени; галиба би тебе з'їла; щоб тебе параліч/удар побив; хай йому грець; якого греця тут робиш; холера; іди у материну халамайдку; іди на монархію; а добра б тобі не було; а щоб в тебе пір'я в роті поросло; а щоб твоя дружинька з кумом повелась; а щоб ти луснув; а щоб тобі пусто було; а щоб тебе грім побив; а щоб тобі булька з носа вискочила; а щоб тобі курка на ногу наступила; а щоб ти скис!*). Притаманною рисою українських евфемізмів цієї категорії було висміювання пов'язане з актом

дефекації, ефекторним органом та продуктом життєдіяльності, а не із сексуальністю чи органами, що беруть участь у статевому акті.

Іншою численною групою є евфемізми на позначення негідної поведінки. Нею послуговувалися не для того, щоб дорікнути чи принизити людину, а для того щоб вплинути позитивно, згармонізувати вчинки іншого, це безпосередньо пов'язано з тим, що провину за непристойну поведінку покладали на вплив нечистої сили. Отже, можемо виділити такі найбільш поширені семантичні групи: на позначення шахрайства (*обвести навколо пальця; забити баки*), ледачості (*до роботи поспішає, як свекор пелюшки прати; господиня – на дві грядки одна диня*), залежностей та інших негативних звичок (*не просихає; заправився зранку; молиться скляному богу; ходить під мухою; бути звабленим зеленим змієм*), зваблення (*лукавий підбив; викидати штуки; шморгатися одне з одним; секеляться; робити пиво; гратися в притулу; вмочити кінчика*), зради (*стрибати в гречку; стрибати в очерет; топтати очерет*).

Часто мовці вдаються до евфемістичної заміни тоді, коли йдеться про називання певних частин людського тіла, а особливо дітородних органів. Причина полягає в тому, що номінувати ці поняття прямо було соромно, тому мовці виявляли неабияку творчість у доборі найвлучніших евфемізмів, адже переважно засоби вторинної номінації підбирали на основі асоціацій та зовнішньої подібності. Л. Ставицька в «Українська мова без табу» наводить такі приклади евфемізмів на позначення чоловічого статевого органу – *парубок; женило; одноокий; женило; палиця; ріжок; розбійник; свердлик; дітородник; змій; півник; соловей; огірок; морква; овоч; смолоскип; запальничка; голуб; тикало; таран; цвяшок; чечирка; шишка; пустун; той; це; те; цеє*; жіночих статевих органів – *пиріг; пташечка; принада; чорнявка; горошина; вишенька; сестричка; гніздо; гавань; галка; рута; прірва; чубатенька; вив'юрочка; шкатулочка; та; ця*. Ці вторинні номінації будуть зрозумілими носіям української мови, тому що вони є метафорично

осмисленими лексичними одиницями, на добір яких вплинула національна мовна картина світу носіїв української ідентичності.

Іншим помітним різновидом є евфемізми на позначення нерозумності (*недалекий; не всі вдома; мабуть, у дурного ночував; намаханий; знайдібіда; недолугий; недотепа; шелепа; мабуть, впускали, коли був маленький; нешколений; без царя в голові; слабка голова; капустяний качан на в'язах; курячий розум; слабий*). Наведені приклади засвідчують те, що мовці не мали на меті образити того, про кого йшлося.

Наступною широкоживаною групою є евфемізми на позначення віку людини. Здавна українці ставилися з повагою до старшого покоління, бо усвідомлювали, що саме воно є носієм життєвої мудрості та знань, передача яких є запорукою продовження тяглості історико-культурної традиції народу. Таке шанобливе ставлення до предків й досі відчутне в сучасному українському суспільстві, саме тому, коли йдеться про людей старшого віку, можна почути низку різноманітних евфемізмів, у яких вік співвідноситься з досвідом (*людина поважного віку; досвідчена; похилого віку; літній; зрілий; мудрий; сивочолий; сива голубка; з неабияким життєвим досвідом; золотих років; чесного віку; в осінній порі життя; шанованого віку*).

Закінчення земного шляху людини з давніх часів і до сьогодні має неабияке значення для українців. Осмислення цього процесу, а згодом страх перед смертю провокували наших земляків до творення евфемізмів на її позначення, також варто також звернути увагу на те, що здавна українці не сприймали смерть, як повний кінець усього, бо вірили в наявність іншого світу, куди відлітає душа померлого, тож вірування безпосередньо впливали на метафоричне втілення смерті (*остання мить; вічний спокій; заснути навіки; прийшов час; віддати Богу душу; постати перед Спасителем; душа покидає тіло; душа відлітає; дух спустити; дух вийшов, вискочив; душа відлетіла на небо; стояти на Божій дорозі; душа прощається з тілом; пуститися духу; піти до Бога; дивитися у могилу; полягти; відійти у засвіти; відійти у забуття; відійти від нас; піти до праотців; відійти за*

вічну межу; піти на той світ; покинути цей світ; попрощатися з цим світом; переселитися на той світ; заснути навіки). Та це не було єдиною причиною, через яку українці прагнули уникнути прямого називання смерті. Варто звернути увагу на те, що наші предки були чуйними та делікатними, отож, обговорюючи відхід когось близького чи рідного, намагалися висловлюватися уважно та з повагою, зважали на емоційний стан інших людей.

Сучасні суспільно-політичні реалії мають неабиякий вплив на те, яким саме мовним засобам ми надаємо перевагу. Безумовно російське вторгнення на наші землі відобразилося на всіх сферах життя українського суспільства, що зумовило нові мовні тенденції. У зв'язку з активними воєнними діями та постійними порушеннями правил ведення війни з боку Російської Федерації щоденно в Україні гинуть люди. Загалом суспільство є дуже травмованим, тому в суспільно-політичній сфері до підбору засобів передачі інформації стосовно смерті приділяють особливу увагу, щоб інформувати суспільство, проте робити це завуальовано. У більшості європейських народів тема смерті здавна була табуованою, її намагалися оминати, а коли таки доводилося згадувати, то мовці докладали зусиль, щоб пом'якшити повідомлення про неї. Сьогоднішні події неабияк актуалізують це явище та дуже наочно демонструють його значення, що завжди було важливим складником світогляду для українців та своїм корінням сягає глибокої давнини. Дібраний нами матеріал демонструє те, що мовці для того, щоб уникнути прямого називання негативних явищ вдаються до активного використання різноманітних вторинних номінацій (*полеглі герої; полягти; прощатися із полеглими героями; заснути вічним сном; ліквідувати; перестало битися серце; не стало; віддав життя за Україну; покласти життя; провести в останню путь*).

Евфемізми на позначення професій не є значною за обсягом групою. Переважно назви професій не мають яскраво вираженого конотативного значення, однак у деяких випадках мовцям видається важливим вживати ті

лексичні одиниці, які б мали позитивний складник, щоб покращити сприйняття певних видів зайнятості в суспільстві (учитель – *світоч*, вихователь людських душ; прибиральник – *технічний персонал*, клінінговий менеджер; механік – *інженер з обслуговування техніки*, технічний асистент; пресекретар – *асистент із комунікацій*; бухгалтер – *фінансовий аналітик*; асистент – *персональний помічник*; колектор – *спеціаліст із клієнтських взаємин*; працівник очищення стічних вод – *санітарний інженер*; клерк – *технічний спеціаліст з розгляду документів*; пластичний хірург – *лікар краси*; медичні працівники, лікарі – *вартіві здоров'я, люди в білих халатах*).

Слова як засоби номінації мають не лише форму змісту, але й форму вираження, певне емоційне навантаження, тому для того, щоб акумулювати нейтральний чи позитивний вплив на учасників комунікацій, мовці вдаються до вживання тих лексичних засобів, що в певній комунікативній ситуації видаються їм доцільнішими та виправданими. Саме для досягнення цієї мети нерідко можна почути низку евфемізмів на позначення назв різноманітних установ (в'язниця – *місце позбавлення волі*, корекційна установа; установа для осіб з обмеженими можливостями – *реабілітаційний центр*; помешкання для безхатьок – *центр тимчасового перебування*; сиротинець – *центр піклування про дітей*; лікарня для інфекційних хворих – *інфекційний центр*).

Варто згадати ще одну семантичну групу – евфемізми, якими послуговуються, коли йдеться про родину та стосунки між людьми. У багатьох лінгвокультурах такі взаємини посідали центральне місце в житті громади, особливо, коли йшлося про найближче коло спілкування. Сприйняття людиною свого вужчого соціального кола визначало потенційну модель ставлення й поведінки індивіда в ширшому контексті, мало безпосередній вплив на його здатність соціалізуватися та визначити власне місце в соціумі, впливало на вміння самореалізуватися. Із цієї причини номінації членів родини та відповідних взаємин між ними посідають чільне місце, у світосприйнятті українців зокрема (*дружина – друга половинка*,

супутниця життя, партнерка; чоловік – опора в житті, коханий; діти – квіти життя, божественний дар, радість життя).

Евфемізмами на позначення хвороб та інших недоліків, фізіологічних станів часто послуговуються як пересічні люди, так і працівники медичних установ. Це пов'язано з тим, що деякі офіційні назви хвороб можуть бути невідомими людям без відповідної освіти, у інших випадках до вживання евфемізмів вдаються для того, щоб «не налякати» пацієнтів, висловитися коректно. Пацієнти також надають перевагу евфемістичним номінаціям на противагу медичним термінам (*чорні цятки* замість камедони; *апельсинова шкірка* замість целюліт; *сиборейна «корона»* замість запалення лінії росту волосся; *гусячі лапки, промінчики* замість зморшки; *кролячі зморшки, зморшки посмішки, кисетні зморшки, штрихкод* замість термальні тріщини довкола губ; *різдвяна ялинка* замість випадіння волосся; *втомлене обличчя* замість обличчя, вкрите зморшками; *діти сонця* замість із синдромом Дауна; *діти дощу* замість діти з аутизмом; *синдром метелика* замість бульозний епідермоліз; *едді* замість ектодермальна дисплазія; *втрата волосся* замість облісіння та алопеції; *людина невисокого зросту* замість гіпофізарний нанізм; *новоутворення* замість онкологічне захворювання чи рак; *з особливими потребами, з вадами розвитку, з обмеженими можливостями* замість з інвалідністю; *з вадами зору* замість незрячий; *з вадами слуху* замість глухий; *із зайвою вагою* замість з ожирінням; *критичні дні, червоні дні, червоні свята, родичі приїхали* замість менструація; *бути при надії* замість бути вагітною).

Отже, українці здавна мали розвинену практику творення евфемізмів на позначення різних понять, що викликали неприємні переживання та були небажаними. Як відомо, сьогодні чимало наших земляків також послуговуються евфемізмами, проте, безперечно, причини, що мотивували людей до альтернативних способів називання тих чи тих понять у давнину і зараз – різні. Раніше цей процес був зумовлений страхом перед нечистими силами, небажанням накликати біду чи завинити, прагненням позитивно

вплинути на інших людей, а тепер ми активно послуговуємося евфемізмами в різних сферах життя для того, щоб виявити терпиме ставлення, продемонструвати толерантність, дотримуватися правил етикету, висловлювати повагу, адже на сучасному етапі розвитку ми дійшли до висновку, що в центрі – є людина, а наші моральні та етичні принципи мають ґрунтуватися на гуманістичних засадах.

Отже, досліджуючи евфемізми, ми виокремили такі їхні семантико-тематичні групи: а) нечиста сила; б) лайка; в) фізіологічні процеси; г) статеве життя; ґ) людські вади; д) смерть; е) негідна поведінка; є) вік; ж) шкідливі звички; з) професії; и) установи; і) родина/стосунки; ї) хвороби. Серед них є як хронологічно давні одиниці, так і ті, що з'явилися в сучасному політичному дискурсі. Однак причини вживання цих номінативних одиниць у давнину і сьогодні не збігаються.

2.2. Структурні типи евфемізмів

Необхідно наголосити на тому, що евфемізми характеризуються значною структурною різноманітністю. Відомо про декілька класифікацій структурних типів евфемізмів, що доволі повно та всеохопно описують це явище. На нашу думку, класифікація Р. Холдера є дуже вдалою, тому для подальшого аналізу ми будемо послуговуватися саме нею. Науковець пропонує виокремлювати:

- 1) евфемізми, виражені однослівно:
 - іменниками;
 - прикметниками;
 - дієсловами;
 - прислівниками;
- 2) евфемізми, виражені словосполученнями:
 - вільними словосполученнями;
 - фразеологічними зворотами;
- 3) евфемізми, виражені реченнями.

Евфемізми, виражені одиничними лексемами, є доволі поширена група. Однією з найбільш вживаних частин мови, що нею послуговуються мовці для передачі завуальованих значень, є іменники. Зазвичай іменники використовують у найрізноманітніших контекстах та для позначення цілої низки семантичних явищ, отож вони можуть вживатися для позначення багатьох, зазначених у розділі вище, семантичних категорій евфемізмів. Так, найбільше їх можна зауважити в лексико-семантичних групах на позначення: нечистої сили (*куцак; гаспид; анциболот*); частин тіла (*парубок; женило; огірок; морквина; вишенька; сестричка; гніздо*); нерозумності (*знайдібіда*); на позначення родинних стосунків (*партнерка; партнер; супутниця; супутник; опара; дар; радість*); хвороб, недоліків (*штрихкод, едді*).

Прикметники і дієприкметники часто вживані в евфемізмах, які мають за денотат нечисту силу (*куций; чорний; рогатий; хвостатий; лукавий; нечистий*), нерозумність (*недалекий; намаханий; нешколений; слабий*), вік (*досвідчена; літній; зрілий; мудрий; сивочолий*). Евфемізми, виражені прикметниками, влучно підкреслюють ті особливості явища чи особи саме завдяки яскраво вираженому конотативному відтінку зазначених прикметників.

Дієслова найчастіше вживають, коли йдеться про: негативні звички (*не просихати*), зваблення (*шморгатися; секелятися*), смерть (*заснути; прощатися; відійти; полягти*). Розглянувши зазначені приклади, ми зробили висновок, що за допомогою самих лише дієслів можна утворювати евфемістичні значення, що будуть краще зрозумілими у відповідному контексті, проте важливо зазначити, що чимало дієслів можна зауважити в поєднанні з іншими частинами мови, що разом можуть функціонувати як вільні словосполучення, так і фразеологічні одиниці, які ми розглянемо далі.

Характерною ознакою евфемізмів, виражених прислівниками, є те, що найчастіше вони утворюються за допомогою негатора: *невигідно, некорисно,*

тимчасово, завчасно, не найкраще, не до кінця зрозуміло, не надто розсудливо, не зовсім правильно, нестабільно.

Аналізуючи дібраний нами матеріал, ми зауважили, що евфемізми, виражені вільними словосполученнями, досить численні. Найчастіше ними послуговуються, щоб дати оцінку практично всім зазначених вище тематичним групам евфемізмів. До найбільш вживаних належать: нечиста сила (*приятель з болота, з рогами на голові; дідько з хвостом, приятель з болота; не при хаті згадуючи*); негативні звички (*заправився зранку, викидати штуки; вмочити кінчика*); нерозумність (*слабка голова; капустаний качан на в'язах*); вік (*з неабияким життєвим досвідом, золотих років; чесною віку; шанованого віку*); професії (*вчитель – вихователь людських душ; прибиральник – технічний персонал, клінінговий менеджер; механік – інженер з обслуговування техніки, технічний асистент; асистент – персональний помічник; колектор – спеціаліст з клієнтських взаємин; клерк – технічний спеціаліст з розгляду документів; пластичний хірург – лікар краси; медичні працівники, лікарі – вартові здоров'я, люди в білих халатах*); в'язниця – місце позбавлення волі, корекційна установа; установа для осіб з обмеженими можливостями – реабілітаційний центр; помешкання для безхатьок – центр тимчасового перебування; сиротинець – центр піклування про дітей; лікарня для інфекційних хворих – інфекційний центр); стосунки (*божественний дар, радість життя*); недоліки (*чорні цятки замість камедони; апельсинова шкірка замість целюліт; сиборейна «корона» замість запалення лінії росту волосся; гусячі лапки, промінчики замість зморшки; кролячі зморшки, зморшки посмішки, кисетні зморшки, штрихкод замість термальні тріщини довкола губ; різдвяна ялинка замість випадіння волосся; втомлене обличчя*).

Структурна група евфемізмів, виражена фразеологічними зворотами, теж численна й широкоживана. Це пояснюється тим, що наведений різновид описовий, тому має змогу краще передавати конотативне значення, точніше та влучніше підкреслити ставлення мовця до певного явища. Ще

однією характерною рисою цієї групи є те, що цей різновид, як і фразеологізми загалом, є стійкими словосполученнями, тому для більшості представників конкретної лінгвокультури не видаватиметься малозрозумілою інтенція та ставлення мовця щодо позначуваного. Наведемо приклади тих лексико-семантичних груп, у яких превалює цей структурний тип: на позначення нечистої сили (*нечиста сила*); негідної поведінки, обману (*обвести навколо пальця*); негативних звичок, різного типу залежностей (*молитися скляному богу; ходити під мухою*); статевого життя та зради (*гратися в притулу, стрибати в гречку; стрибати в очерет; топтати очерет*); нерозумності (*курячий розум*); смерті (*остання мить, вічний спокій, заснути навіки, віддати Богу душу, постати перед Спасителем; душа покидає тіло; дух спустити; дух вийшов, вискочив; душа відлетіла на небо; стояти на Божій дорозі; душа прощається з тілом; піти до Бога; дивитися у могилу; відійти у засвіти; відійти у забуття; піти до праотців; відійти за вічну межу; піти на той світ; покинути цей світ; попрощатися з цим світом; переселитися на той світ; заснути навіки*); родинних стосунків (*друга половинка*).

Функціонування значної кількості евфемізмів, виражених реченнями, пов'язано із тим, що речення висловлює повну закінчену думку, робить це наочно й описово, а тому задовольняє потребу мовця в найточнішому висловленні власного враження, оцінки тощо. Найбільшу кількість евфемізмів, виражених реченнями, можна зауважити в лексико-семантичній групі на позначення негативних побажань та лайки (*щоб твій батько посковзнувся на льоду; щоб йому на тім світі нечистий бороду обсмалив; іди до фени; галиба би тебе з'їла; щоб тебе параліч/удар побив;; якого греця тут робиш; іди у материну халамайдугу; іди на монархію; а добра б тобі не було; а щоб в тебе пір'я в роті поросло; а щоб твоя дружинонька з кумом повелась; а щоб ти луснув; а щоб тобі пусто було; а щоб тебе грім побив; а щоб тобі булька з носа вискочила; а щоб тобі курка на ногу наступила; а щоб ти скис*); нечистої сили (*той, що живе під бузиною*); негативних звичок,

ледачості (*до роботи поспішає, як свекор пелюшки прати; господиня – на дві грядки одна диня*) тощо.

Отже, проаналізувавши різноманітні структурні типи евфемізмів відповідно до класифікації Р. Холдера, ми дійшли до висновку, що найбільш поширеними є евфемізми, виражені фразеологічними зворотами та вільними словосполученнями. На нашу думку, це пояснюється тим, що саме описові структурні типи образно висловлюють ставлення мовця до того чи того явища, тому перевагу надають саме їм. Евфемістичні номінації виражені іменниками, прикметниками, дієсловами, прислівниками є менш уживаними, проте, безперечно, їхня кількість варіюється від однієї групи до іншої.

2.3. Семантична типологія дисфемістичних номінацій

Людам завжди було властиве прагнення не тільки назвати певний предмет чи явище, а й висловити власну оцінку стосовно нього, подекуди різко негативну. Саме тому нерідко у фольклорних, художніх текстах, найрізноманітніших сферах людського життя, зокрема в політичному дискурсі, можемо зафіксувати вживання чималої кількості дисфемістичних номінацій, які мають яскраво виражену негативну конотацію.

Для найповнішого аналізу зібраного матеріалу ми пропонуємо таку семантичну класифікацію дисфемізмів: а) образливо-емоційні характеристики; б) на позначення смерті; в) на позначення хвороб; г) на позначення фізичних та ментальних вад; ґ) позначення національної чи культурної належності; д) негативні номінації ситуацій; е) номінації фізіологічної сфери; є) зневажлива оцінки людської діяльності та станів, у яких перебуває людина; ж) на позначення віку; з) професій; и) установ; і) родини, стосунків.

Найбільш поширена лексико-семантична група дисфемізмів, які виражають прямі або образливо емоційні характеристики людини. Варто зазначити, що їхньою характерною ознакою є висловлення суб'єктивного ставлення щодо тих чи тих особистостей характеру та зовнішності людини.

Нерідко конотація таких номінацій є різко негативною (*паща; змія; ідіот; осел; відьма; негідник; ротата; гадюка; падлюка; хитросрака; дурень; корова; бик; щур; нечисть; паразит; дармоїд; невіглас; нікчема; шваль; півень; хапуга; шавка; непотріб; лох; чмо; галімей; наволоч; нарцис; нездара; парнокопитний; підстилка* (на позначення особи, яка догоджає); *покидьок; посіпака; потвора; прихвостень; пройдисвіт; рагуль; холуй; чорт; шавка*). За допомогою наведених прикладів можемо простежити досить поширену тенденцію: значна кількість дисфемістичних лексем цієї семантичної групи є зооморфними (10). Це пов'язане з тим, що приписані характеристики тваринам часто універсальні, тому зрозуміти, про яку саме виділену рису йтиметься, буде не складно. Зооморфні дисфемізми є давніми, образними та мають емоційне підкріплення, тому ними послуговуються, щоб зреалізувати свою комунікативну мету, а саме влучно та переконливо ствердити власні переконання. Ці мовні одиниці є носіями глибоко закодованої давньої інформації про ментальність лінгвокультури, до якої належить сама людина, яким є її бачення світу та переконання. Зазначені вище приклади використовують для того, щоб образити, принизити, подекуди вивищитися над особою, про яку йдеться.

Ще однією поширеною групою є дисфемізми, що позначають поняття смерті (*здохнути; подохнути; відкинути копита; скопититися; відкинути ласти; зводити кінці; дохнути; гнити; скопилитися; жмурик; відправити до пекла; повиздихати; горіть у пеклі; смажитися у пеклі; склав чортам компанію*). Ця група номінацій має свої відповідники й серед евфемістичних одиниць, при їхньому зіставленні можна помітити, що вони близькі до антонімічних пар. Проте не кожен приклад матиме відповідник. У 1899 році В. Милорадович у своїх етнографічних розвідках зауважував, що українці здавна мали особливі стосунки зі смертю, а саме вірили, що померлі можуть перебувати серед живих в іншому вимірі чи ж то перероджуватися в демонічних сутностях, тому не гоже було ображати покійників. Однак, ми можемо бачити, що певні зневажливі номінації в ужитку українців таки

побутують здавна. Їхньою особливістю є те, що вони також мають зв'язок із світом тваринним, а не формуються винятково з обценних номінацій. На нашу думку, що наведені приклади не є злостивими, що ще раз підкреслює набожність українців, а також широко розвинену міфологічну систему, на якій ґрунтується віра в те, що мерці можуть шкодити, тому небажання прогнівати спонукало не користуватися брудною лайкою. Безперечно, давні уявлення про світобудову впливали й досі впливають на засадничі моральні принципи українців, тому сьогодні можна почути таку думку, що є безпосереднім продовженням уявлення про стосунки мертвих – живих, проте у сучасній інтерпретації, що головним чином апелює до морального аспекту, а не релігійного: *про покійників або добре, або нічого*.

Іншою групою дисфемістичних номінацій є ті, що позначають людські вади фізичні і ментальних недоліки, хвороби (*тупий; чахлий; ніякий; дурний; придуркуватий; баран; гном; карлик; шпала; жирний; корова; відсталий; зараза; поїхавший; дах поїхав; тю-тю; пришепенкуватий; шизанутий; шизік; болячка; бацильний; прокажений*). Зазначені дисфемізми виконують низку функцій, зокрема осуду, приниження, образи. Варто зауважити, що вживання таких лексем засуджується в цивілізованому суспільстві, тому їхнє використання здатне викликати осуд та зневагу до людини, що ними послуговується.

Ще одну лексико-семантичну групу, яку виокремлюємо на основі проаналізованого матеріалу, становлять найменування, що стосуються національної або культурної належності (*орки, свино-собаки, лаптеногі, кацани, москалі, рашисти, рашкостанці, гівнороті, туалетні злодії, зомбі, навство чекіське, вошиві, бруднодупі, путіноїди, путіністи, чорти ярої баби, мертвоблуди, орки москальські, варвари кацанські, раби пустоголові, ваньки, анциболи, рашиська погань, хруні москальські, чортові хрещеники, путіноїди, пуйло, дебілоїди, кремлівські виродки; народ зайвої хромосоми*). Важливо наголосити на тому, що апелювання до росіян за допомогою значної кількості дисфемістичних одиниць є наслідком вторгнення РФ до України.

Масові вбивства, воєнні злочини, дотримання принципу «випаленої землі», тероризм та порушення прав людини, геноцид – злочини проти людства, на які ті, на кого ці звірства спрямовані, виробляють власні механізми психологічного захисту та протидії. Через номінацію росіян зазначеними вище лексемами мовці мають змогу вивищуватися над ними, самостверджуватися. Із цієї причини, на нашу думку, основну функцію, яку виконують тут дисфемізми, є підбадьорення одне одного перед лицем загрози такого штибу, таке протиставлення «свій» – «чужий» гуртує українців, надає наснаги, віри та підживлює розуміння того, що сили ворога далеко не такі потужні, як здавалося раніше. Проте варто зазначити, що деякі лексеми набули активного вжитку сотні років тому, наприклад, *москалі*, *кацани*, у чому немає чогось особливо дивного, враховуючи колоніальне становище українців, бездержавної нації, що тим чи тим способом мали відділяти себе від поневолювачів, зокрема, чи не найважливішу роль у цьому культурному протистоянні виконували письменники та поети аж до початку ХХ століття та становлення УНР.

Негативні оцінні номінації ситуацій становлять наступну семантичну групу дисфемізмів, що є досить поширеною (*пішло все до біса; чорт знає що; під три чорти; дурня; туфта; зашквар; судилище; заказуха; ересь; лайно!; муть; намахалово; паршиві справи; пройоб; розводняк; повна срака; треш*). Безперечно, ці дисфемізми не втрачають своєї актуальності, тому що виконують фундаментальну функцію психоемоційної розрядки, отже, задовольняють потребу мовців у висловленні власної оцінки стосовно певних подій чи явищ. Проте мовці нерідко ними послуговують ними, щоб висловити власне негативне ставлення до певних подій чи явищ.

Ще одну лексико-семантичну групу, яку виокремлюємо на основі проаналізованого матеріалу, становлять номінації фізіологічної сфери та частин тіла. У межах цієї теми зауважуємо використання грубих і просторічних назв, які негативізують дискурс та виступають виразниками суб'єктивного ставлення до осіб (*мармиза, морда, пика* замість *обличчя*;

ласти замість *ноги*; *шнобель*, *носюра*, *п'ятак* замість *ніс*; *граблі*, *крючки* замість *руки*; *пелька* замість *рот*). Зазначений різновид дисфемізмів демонструє те, що ті самі лексеми можуть вживатися для задоволення, на перший погляд, протилежних цілей, у різних контекстах. Так, з одного боку, ці номінації можуть виконувати функції образи, приниження позиції опонента чи його самого, самоствердження та осуду, а з іншого, ці ж номінації активно вживаються у ситуаціях комічного чи іронічного характеру, що сприяють встановленню позитивного контакту через обмову інших.

Наступну лексико-тематичну групу становлять дисфемізми, що виражають зневажливу оцінку стосовно різних аспектів людської діяльності чи станів, у якому люди перебувають, поведінки (*нажертись*, *варена*, *убитий*, *підірваний*, *тороплений*; *барижити*; *бикувати*; *валити*; *віджати*; *відмазувати*; *впарити*; *врізати в табло*; *злетіти з катушок*; *лізти з усіх щілин*; *носитися як дурна собака з брудною ганчіркою*; *пуститися берега*; *обливати лайном*; *палання сраки*; *потякати*; *пиляти* (у значенні красти); *плювати у стелю*; *скулити*, *валятись* (у значенні хворіти), *тріпатись*, *потякати* (у значенні говорити); *спустити в унітаз* (замість втратити); *просрати* (замість загубити); *розбазарювати*; *винюхувати* (у значенні намагатися отримати певну інформацію); *скуритись*; *стріляти собі в обидві ноги*; *сцяти в очі* (у значенні брехати). Безперечно, основною функцією дисфемізмів цієї категорії є засудження та протиставлення власної думки на противагу словам чи діям іншого. Часто ці лексеми використовуються винятково в негативному значенні, задовольняючи потребу мовців висловити власне негативне оцінне судження стосовно тієї чи тієї ситуації.

Іншою досить поширеною групою є дисфемізми на позначення віку (*старий дід*; *молодий дурень*; *зелений*; *шмаркач*; *шмаркля*; *молоко на губах не висохло*; *динозавр*; *старигань*; *стара карга*; *стародавні*; *старий пердун*). Зауважимо, що в українському суспільстві не є загальною практикою вживання дисфемізмів цієї семантичної групи. Виразною особливістю є те, що ці дисфемізми стосуються не лише людей старшої вікової категорії, але й

молодих людей. На нашу думку, така антиномія зумовлена низкою відмінностей у світосприйнятті людей, що належать до різних поколінь, отож часто, аби підкреслити власну правоту та принизити позиції іншого мовці не гребують можливістю апелювати до віку. У випадку з висміюванням людей старшого віку фокус уваги зосереджений на тому, що через власний вік вони не здатні тверезо оцінювати ситуацію, не розуміються на сучасному тлумаченні тих чи тих явищ, тому зважати на їхню думку не варто. Коли ж ідеться про приниження молодшого покоління, то вік стає рисою незрілості, відсутності реального досвіту та багажу знань, отже, нівеляцію думок цих людей вважають закономірністю.

Ще однією групою є дисфемізми, що позначають професії, проте ці номінації мають різко негативне конотативне значення (*училка; журналюга; чинуша; ідіократи; кривосуддя; мент; мусор; фараони; пропагандони; барига; троляка, троль* (у значенні гуморист); *чинуша*). Причини виникнення цих дисфемізмів є різними: певні зазначені вище професії мають паралельну суто негативну номінацію у зв'язку з тим, що вважалися не престижними серед широких мас населення, інші є результатом суспільно-політичних подій, що мали місце в час панування бандитизму та правової анархії, розквіту олігархату та нерозбірливого приватизування державної власності вузьким колом осіб, що не мали пояснень стосовно надходження власних статків. Досить поширеною була думка, що поліція мала безпосередній стосунок до подібних махінацій, тому стає очевидною причина виникнення та широко застосування дисфемізмів на позначення працівників поліції та судових органів (подекуди вони можуть нагадувати арго, однак через загальну зрозумілість та вживаність такими не є). Іншою сферою діяльності, що має широкий спектр негативних номінацій, є телевізійні працівники та журналісти. Як і в попередньому випадку, основною функцією застосування цих лексем є прагнення висловити осуд та звинувачення, що стали результатами загальної недовіри з боку суспільства. На нашу думку, причини цього полягають у тому, що всі телевізійні медіа в

Україні є приватними, саме тому професію журналістів часто знецінюють, адже до цих людей ставляться як до виконавців замовлення, а не як до незалежних експертів.

Іншим семантичним різновидом дисфемізмів є номінації різноманітних закладів та установ (*дурка; гадюшник; тюряга; на нарах; зона; шарага*). Переважна частина цих закладів отримали свої дисфемістичні відповідники через їхнє негативне сприйняття широким загалом. Можемо зауважити, що найбільше лексем на позначення закладів позбавлення волі. Засудження вчинків людей, що перебувають у цих закладах, вплинуло й на сприйняття самих установ, що відобразилося й у способі їхньої номінації. Проте в зазначеному списку можна зауважити лексеми, що позначають заклади вищої освіти (*шарага*), ми вважаємо, що цей дисфемізм функціонує як молодіжний жаргон, зокрема студентський.

Отже, незважаючи на табу, маємо низку лексико-семантичних груп дисфемізмів на позначення найрізноманітніших явищ. Деякі із зазначених семантичних різновидів можуть становити антонімічні пари з відповідними евфемізмами, проте не завжди. Варто зазначити, що дисфемізми є значно менш вживаним. Це пов'язано з особливостями світоглядних та морально-етичних засад сучасної людини, тому вживання дисфемізмів, що виконують функції осуду, звинувачення, приниження соціального статусу адресата, погрози, образи, протиставлення своїх поглядів тим, які прийняті в суспільстві; функція самоствердження не є бажаними та вживаються здебільшого в обмеженому, не публічному колі. Важливо наголосити, що дисфемізми виконують інші, на перший погляд внутрішньо суперечливі функції (у цьому випадку – позитивні), серед яких можемо виділити: встановлення позитивного контакту через обмову інших; дисфемія як мистецтво в колі освічених людей; встановлення контакту між людьми, підбадьорення. Не варто не брати до уваги й ці важливі аспекти вживання дисфемістичних номінацій, адже на прикладі сучасних реалій політичного

дискурсу можемо спостерігати, що здебільшого певними лексико-семантичними групами послуговуються саме з цієї метою.

2.4. Структурні особливості дисфемізмів

Дисфемізми залишаються малодослідженим мовним явищем, тому ми спробували проаналізувати їхні структурні типи та особливості аналогічно до того, як ми це зробили в попередньому підрозділі про евфемізми. Ми зауважили суттєві відмінності в частотності того, яким саме типам мовці надають перевагу, коли послуговуються дисфемістичними номінаціями.

Першу групу, яку ми розглядаємо, становлять іменники. На противагу відносно невеликій кількості евфемізмів цієї категорії, основний пласт дисфемізмів становлять саме іменники. Цією частиною мови послуговуються для того, щоб дати оцінку найрізноманітнішим явищам та поняттям більшості лексико-семантичних груп. Ми виділили ті, серед яких помітили найбільшу кількість іменників, зокрема: образливо емоційні характеристики людини (*паца, змія, ідіот, осел, відьма, негідник, гадюка, падлюка, дурень; корова; бик; шур; нечисть; паразит; дармоїд; невіглас; нікчема; шваль; півень; хапуга; шавка; непотріб; лох; чмо; наволоч; нарцис; нездара; підстилка; покидьок; посіпака; потвора; прихвостень; пройдисвіт; рогуль; холуй; чорт; шавка*); вади та недоліки (*баран; гном; карлик; шпала; корова; зараза; шизік; болячка*); найменування національної чи культурної належності (*орки, свино-собаки, кацани, москалі, рашисти, рашкостанці, зомбі, путіноїди, путіністи, мертвоблуди, анциболи, путіноїди, пуйло, дебілоїди*); негативні оцінні номінації певних ситуацій (*дурня; туфта; зашквар; судилище; заказуха; єресь; лайно!; муть; намахалово; пройоб; розводняк; срака; треш*); номінація фізичної та фізіологічної сфер (*мармиза, морда, пика; ласти; шнобель, носюра, п'ятак; граблі, крючки; пелька*); професії (*училка; журналюга; чинуша; ідіократи; кривосуддя; мент; мусор*;

фараони; пропагандони; барига; троляка, троль); різноманітні установи, заклади (*дурка; гадюшник; тюряга; зона; шарага*).

Наступну досить розгалужену групу становлять дисфемізми, виражені прикметниками. Так, нам вдалося зауважити, що найбільш часто ними користуються для того, щоб висловити суб'єктивну негативну оцінку стосовно таких явищ: негативної оцінки людських характеристик (*ротата; хитросрака*); фізичні і ментальні недоліки та хвороби (*тупий; чахлий; ніякий; дурний; придуркуватий; жирний; шизанутий; барильний; прокажений*); національна та культурна належність (*лаптеногі; вошиві; бруднодупі*); стани людини чи людської діяльності (*убитий; варений; підірваний*); віку (*старий; стародавній; зелений*).

Дисфемістичні номінації, виражені дієсловами, представлені такими лексико-семантичними групами: на позначення смерті (*здохнути; подохнути; скопитися; дохнути; гнити; згнити; повиздыхати*); негативна оцінка діяльності людини та її станів (*нажертись; бари жити; віджати; бикувати; відмазувати; впарювати; врізати; патякати; пиляти; скулити; валятись; просрати; розбазарити; винюхувати; скуритись; спитись*).

Окрему структурну групу становлять дисфемізми, що утворюють фразеологічні звороти. Як і у відповідній антонімічній групі евфемізмів, цей різновид має перевагу у вигляді описовості та образності, а також є добре відомою досить широкому колу мовців певної лінгвокультури. Нам вдалося виділити такі семантичні групи дисфемізмів, у яких значення здебільшого висловлюються фразеологічними зворотами, зокрема: дисфемізми на позначення загибелі та смерті (*відкинути копита; відкинути ласті; відправитись до пекла; горіти у пеклі; смажитись у пеклі*); оцінки людської діяльності та станів, у яких вона може перебувати (*врізати в табло; злетіти з катушок, пуститися берега, носитися як дурна собака з брудною ганчіркою; обливати лайном; стріляти в обидві ноги; сцяти в очі*); віку (*молоко на губах не висло*).

Іншу групу становлять дисфемізми, виражені вільними словосполученнями, вони мають подібні переваги до тих, що є характерними для попернього структурного різновиду. Найбільшу кількість дисфемізмів, що становлять вільні словосполучення, можна зауважити в таких лексико-семантичних групах: на позначення національної належності (*туалетні злодії; навство чекістське; чорти ярої баби; орки москальські, раби пустоголові; рашиська погань; хруні москальські; кремлівські виродки, варвари кацапські; чотові хрещеники; мише брати; народ зайвої хромосоми*); негативні оцінки певних ситуацій чи явищ (*паршиві справи; повна срака*); негативні оцінки різних аспектів людської діяльності (*спустити в унітаз; сцяти в очі*); віку (*старий пердун*).

Остання структурну групу становлять дисфемізми, утворені за допомогою речень. На відміну від досить об'ємної кількості евфемізмів цієї групи, відповідний різновид дисфемізмів є значно менш поширеним: на позначення смерті (*скласти чортам компанію*); позначення нерозумності та людські вади (*дах поїхав*); негативні номінації різноманітних ситуацій (*пішло все до басі; чорт знає що; пішло все під три чорти*); негативні стани чи види людської діяльності (*лізти з усіх щілин*).

Отже, нам вдалося проаналізувати структурні різновиди дисфемізмів, для цього ми послуговувалися структурною класифікацією Р. В. Холдера. Підбиваючи підсумок, ми вважаємо за необхідне зазначити, що при зіставленні отриманих результатів, щодо структурних особливостей дисфемістичних та евфемістичних явищ, ми помітили суттєву відмінність: значно більш розгалужену структурну групу становлять дисфемізми, які виражені іменниками, прикметниками та дієсловами. Ми пояснюємо це тим, що переважну кількість дисфемістичних номінацій становить обценна лексика, що, безперечно, має яскраво виражене конотативне значення. Саме тому мовці не мають особливою потреби в тому, щоб переобтяжувати й без того однозначно негативне повідомлення й витратити на це додатковий час.

Висновки до розділу 2

Для докладного вивчення евфемізмів і дисфемізмів у лексико-семантичному аспекті ми виокремили тематичні групи, якими, на нашу думку, найчастіше послуговуються мовці, вживаючи зазначені номінації. До нашого переліку ми зарахували такі тематичні різновиди евфемізмів, що позначають:

- 1) нечисту силу;
- 2) лайку;
- 3) фізіологічні процеси;
- 4) статеве життя;
- 5) людські вади;
- 6) смерть;
- 7) негідну поведінку;
- 8) вік;
- 9) шкідливі звички;
- 10) професії;
- 11) установи;
- 12) родину/стосунки;
- 13) хвороби.

Необхідно зазначити, що наша класифікація не обмежується лише лексичними номінаціями, що є актуальними в конкретний період часу, а містять і ті лексико-семантичні групи, що могли дещо вийти з широкого вжитку нашого сучасника, проте за своєю природою є дуже давніми та важливими для глибшого розуміння цього явища та його значення в українській лінгвокультурі. У цьому розділі ми також спробували пояснити, чим саме може бути зумовлена затребуваність, популярність того чи іншого мовного явища, чому саме виокремлені нами групи є важливими та яким чином це пов'язано із системою світоглядних цінностей та суспільно-політичних взаємин усередині українського суспільства.

За структурою евфемізми є:

1) однослівні, виражені іменниками, прикметниками, дієсловами, прислівниками;

2) багатослівні, виражені вільними словосполученнями; фразеологічними зворотами; реченнями.

З'ясовано, що більшою популярністю користуються вільні словосполучення, фразеологічні сполучення та речення. Це пояснюється тим, що, послуговуючись більш громіздкими засобами, мовець має змогу висловитися повніше, чіткіше, чому сприяє значно вищий рівень описовості цих структурних типів порівняно з однослівними лексемами, що теж мають яскраво виражений пом'якшений, позитивний відтінок.

Підтверджуємо думку С. Сойди, яка стверджує, що не варто протиставляти евфемізми та дисфемізми, а відтак і категорії, за якими ми їх характеризуємо.

Семантичні дисфемізми позначають:

- 1) образливо-емоційні характеристики;
- 2) смерть;
- 3) хвороби;
- 4) фізичні та ментальні вади;
- 5) національну чи культурну належність;
- 6) негативні номінації ситуацій;
- 7) номінації фізіологічної сфери;
- 8) зневажливу оцінку людської діяльності та станів, у яких перебуває людина;
- 9) вік;
- 10) професії;
- 11) установи;
- 12) родини, стосунки.

Водночас ми намагалися прокоментувати особливості функціонування різноманітних лексико-семантичних груп та встановити причино-наслідкові зв'язки, простежити кореляцію між тим, як та чому в певному суспільстві

виникають упередження до тих чи тих явищ, як ці патерни втілюються в мові. Для аналізу структурних особливостей дисфемістичних номінацій, ми послуговувалися класифікацією Р. Холдера. На цьому етапі дослідження ми зауважили суттєву відмінність між евфемізмами та дисфемізмами: на противагу евфемістичним номінаціям, які найчастіше виражаються вільними словосполученнями, фразеологізмами та реченнями, найбільш поширеними способами вираження дисфемізмів є однослівні лексеми, зокрема іменники, прикметники, дієслова. Це пояснюється їхньою високою емоційною зарядженістю та зрозумілістю.

РОЗДІЛ 3

ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕВФЕМІЗМІВ І ДИСФЕМІЗМІВ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

1.1. Евфемізми як виразники політичної коректності

На сучасному етапі фахівцям не вдалося дійти до єдиного, загальноприйнятого визначення терміна *політична коректність*. На нашу думку, політична коректність – це такий спосіб поведінки, мовлення, що ґрунтується на ідеї та прагненні мінімізувати вірогідність у той чи той спосіб образити, принизити, осудити, зачепити почуття на ґрунті релігійних, культурних, національних чи расових відмінностей. Одним із найважливіших виявів політичної коректності є дотримання мовної політкоректності, це пояснюється притаманним для людей ХХІ століття прагненням переосмислити форму змісту та, як наслідок, знайти іншу форму вираження тих понять та явищ, що втратили свою актуальність у зв'язку з цілою низкою обставин, зокрема сучасними здобутками філософської думки, що утверджує гуманістичні цінності як фундаментальні та центричні для нашої морально-етичної системи координат. Окрім філософських напрацювань вітчизняних та зарубіжних мислителів, на появу самої необхідності політичної коректності мали утвердження ідеї культурного плюралізму, постколоніальних студій та реакційна необхідність осмислення та ідеологічного обґрунтування різноманітних надбань людської культури, що стосуються раніше пригнобленої, позбавленої голосу меншості, що втілювалося в прагненні позбутися виявів гендерної, етнічної, расової, культурної, сексуальної нетерпимості в різних її виявах, щоб позбутися упередженості. Таке переосмислення уявлень про світобудову, ідеї справедливості та рівності стали невід'ємною частиною суспільно-політичного дискурсу, що мав місце в 60-их роках ХХ століття за часів президентства Джона Кеннеді, що характеризувався посиленням рухом проти сегрегації, потужним рупором

цієї думки стала діяльність Мартіна Лютера Кінга. Чималими зусиллями вдалося досягнути зрушень у суспільній свідомості середньостатичного обивателя, з'явилася дискусія про необхідність позбутися та замінити ті номінації, що ображали, принижували честь і гідність людей. Почалося активна боротьба за те, щоб витіснити лексему «чорні», яка завжди мала негативну конотацію. Таким чином культурно та суспільно важлива необхідність активізувала невідворотні зміни в суспільно-політичному житті країни, що відобразилися й у системі тих мовних засобів, що ними прагнуть послуговуватися мовці.

Терміном «політична коректність» у сучасному розумінні, а саме як систему таких визначених моделей поведінки, які не допускають різноманітних виявів ксенофобії, зокрема расизму, сексизму, гомофобії, почали активно послуговуватися у 80-их роках ХХ століття.

Утім деякі науковці вважають, що політична коректність може стати інструментом для маніпуляцій суспільною свідомістю, викривлення та приховування інформації.

Сучасні дослідники вважають, що евфемія є невіддільним елементом політичної коректності, адже евфемізмами послуговуються для того, щоб замінити те чи інше поняття описовими засобами, для того щоб уникнути різких, небажаних, неприємних для інших номінацій, шляхом пом'якшення чи певного кодування тих чи інших слів; необхідність цього явища зумовлюється цілою низкою причин, серед яких найчастіше виділяють: соціально-політичні, історико-культурні, релігійні, етичні й естетичні чинники. Евфемізми та політкоректні мовні одиниці розглядають як тотожні поняття. Евфемія – це один із найбільш ефективних засобів вираження політично коректної лексики. Деякі науковці зазначають, що політкоректні терміни у певних випадках формуються за принципами евфемії, тоді з'являється політкоректний евфемізм, метою якого є бажання не образити ті чи інші групи населення. Варто зазначити, що евфемія та політкоректна лексика мають дійсно чимало спільного: безперечно, вони є

лінгвокультурними феноменами, що в мовленні вживають для того, щоб пом'якшити висловлювання, проте найбільш суттєва відмінність між ними полягає в тому, що евфемізмами послуговуються в тактичному плануванні, їхнє вживання буває як свідоме та навмисне, так і несвідоме. Водночас політкоректна лексика вживається стратегічно, апелюючи до тих, хто зазнає різного роду приниження, тому нею послуговуються винятково усвідомлено.

Таке тлумачення мотивів та способів реалізації комунікативних намірів стало можливим завдяки напрацюванням у багатьох галузях, зокрема у філософії прагматизму. Основною думкою, що її наскрізно пронизує, є ідея того, що значення варто розглядати відповідно до практичних результатів з урахуванням свідомого вибору тих чи тих засобів, які уможливають успішну комунікацію.

Науковий доробок філософії прагматизму став необхідним поштовхом до подальшого переосмислення мовних досліджень: стало очевидно, що мову потрібно розглядати не як ізольоване, зосереджене саме на собі явище, а натомість враховувати цілу низку функцій, що вона виконує, зосередити увагу на глибшому вивченні контексту. Таким чином, важливості набуває не узагальнений, абстрактний мовець, а цілком реальна людина, мовлення якої вивчають у конкретній ситуації, у чітко окресленому комунікативно-прагматичному просторі. Важливим стає врахування й прагматичного аспекту вживаної лексики, саме тому мовознавці приділяють особливу увагу тим особливостям, які мають безпосередній стосунок на вибір мовних засобів: умови комунікативних актів, їхній вплив на слухачів та соціальні статуси комунікантів. Відповідно, акцентують увагу на способі підбору лексики, її використанні та кінцевій меті спілкування. При аналізі науковці враховують не лише значення контексту, але й фонові знання мовців.

Евфемізми є засобами вторинної номінації з потужним прагматичним потенціалом. Відповідно до комунікативного завдання мовця виокремлюють функції, мету та завдання, які здатні виконувати евфемізми. Згідно із новим підходом їх потрібно розглядати не лише як лексичне явище, але як

дискурсивне. Такий підхід дозволяє тлумачити евфемізми як когнітивний процес концептуалізації небажаної лексики, що реалізується шляхом різноманітних заміщень.

У дослідженні ми зосередили увагу на евфемізмах політичної сфери. Аналізуючи відібраний матеріал, пропонуємо звертати особливу увагу на контекст, у якому вони функціонують.

Головну функцію, яку виконують політичні евфемізми стає вуалювання, саме через це використання евфемії пов'язане з порушенням максими відповідності, що стосується того, яку словесну форму вираження набирає певне явище. У деяких випадках політкоректні евфемізми маскують негативні явища, повідомляють інформацію завуальовано, а не прямо, що зрештою, призводить до табуїзації того чи того поняття. Сьогодні ми можемо спостерігати подібну ситуацію в багатьох англійськомовних ЗМІ, коли вони повідомляють про останні новини з України. Часто на шпальтах фігурують заголовки про «*конфлікт* в Україні», у зазначеному прикладі навмисно вжитим є евфемізм *конфлікт* замість війна. Обидві лексичні одиниці негативні, однак свідомо вживаючи слово *конфлікт* адресат надає перевагу м'якому варіанту, який втратив ключову для розуміння сему «збройність»: «*Екс-міністр Британії також наголосив на важливості активних поставок зброї Києву, щоб завершити конфлікт*» (Україна молода, <https://umoloda.kyiv.ua/number/0/2006/178565>).

Інший приклад вживання евфемізму є в такому заголовку «*Американський винахідник, мільярдер Ілон Маск розізлив мережу своїм випадом у бік України*» (Українська правда, <https://tabloid.pravda.com.ua/scandal/ilon-mask-poznushchavsya-z-zelenskogo-ta-rozizliv-merezhu-2000308/>). У зазначеному прикладі евфемізмом є лексема *випад* замість *нападок*. Таким чином, можемо констатувати цілеспрямовану заміну лексичної одиниці, з метою знівелювати сему «докори без достатніх підстав» та її заміщення на «недоброзичливий виступ проти когось».

Характерним явищем для українського політичного дискурсу є дистанціювання від евфемізмів. Головним показником спроби віддалитися від зазначеного явища є іронія, яка в письмовій формі передається лапками. «У президентки Словаччини пояснили, чому «притримують» військову допомогу для України». (Українська правда, <https://www.pravda.com.ua/news/2023/10/5/7422743/>). До подібної евфемізації в іронічному контексті вдаються для того, щоб привернути увагу реципієнта до певного негативного явища відповідно до принципу – від протилежного. Свідоме зменшення чіткості номінації для вуалювання реального значення денотата стає причиною недотримання основних правил прагматики: максими якості та зрозумілості висловлювання. Проте вживання евфемізму в лапках, що позначають семантичне зміщення, є способом поновлення комунікативної справедливості.

«Гарантоване пересування Росії в розряд другорядних держав на наступні 10-20 років» (Українська правда, <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/10/5/7422687/>). У зазначеному прикладі евфемістична лексична одиниця *другорядна* замість відстала не має семи «який перебуває на нижчому рівні розвитку порівняно з іншими». Натомість семантичне значення евфемізму *другорядний* означає «не головний за значенням».

«У Службі держбезпеки Грузії заявили, що у жовтні-грудні в країні нібито готують дестабілізацію з метою зміни влади...» (Українська правда, <https://www.pravda.com.ua/news/2023/09/18/7420354/>). У наведеному прикладі автор вжив евфемістичну лексему *дестабілізація* замість *переворот*. Обидві лексичні одиниці позначають явища негативні, проте вжитий евфемізм не відображає семи «силова заміна».

«Успіхам завжди передують неуспіхи». (Українська правда, <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/10/10/7423356/>). Евфемістична лексема *неуспіхи* не має семи «катастрофічний провал», який зберігається у

слові *провал*. Проте через наявність у лексичній одиниці негатора негативна конотація слова все ще є помітною, але значно менш яскраво вираженою.

«*Ти сидиш на позиції, повз тебе їде пікап, ти чуєш характерний запах... і розумієш, що ці хлопці їдуть «на щиті»»* (загиблі). (Українська правда, <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/10/10/7423356/>). Зазначений евфемізм є досить унікальним, бо має характерні ознаки сленгової лексики, що вживається винятково серед військових, а також допомагає уникнути прямої номінації смерті.

«*Я не буду називати імена, але це трошки було неприємно нашим дипломатам, тому що ми не Північна Корея»*. (Еспресо, <https://espresso.tv/nashi-sprobi-zakenseliti-vsyu-rosiysku-kulturu-narazhayutsya-na-nerozuminnya-zakhodu-pismennik-andriy-kurkov>). Евфемізм *неприємно* вжито замість більш різкого та негативних слів *гідко*, *бридко*, що мають сему «відрази».

«*Але завжди є аргумент, що якщо, умовно кажучи, можна Куркову зустрічатися з Гессен, вплив якої на Росію теж абсолютно мінімальний: небінарна особистість, яка з 81-го року громадянка США, я не думаю, що вона там дуже впливова людина для Росії...*» (Еспресо, <https://espresso.tv/nashi-sprobi-zakenseliti-vsyu-rosiysku-kulturu-narazhayutsya-na-nerozuminnya-zakhodu-pismennik-andriy-kurkov>). У наведеному прикладі автор вдався до евфемістичної заміни, саме з цією метою він скористався лексемою *мінімальний* замість *відсутній*, яка повністю заперечує існування згаданого явища.

«*Перший центристський уряд Польщі за останні непрості вісім років»* (Еспресо, <https://espresso.tv/proval-pravlyachoi-partii-u-polshchi-robot-nemozhlivim-stvorenniya-antievropeyskoi-osi-varshava-budapesht-bra>).

Евфемізмом у згаданому прикладі є лексема *непрості*, що була вжита замість більш негативної *складні* через те, що остання має сему «суперечливості», тоді як зазначений евфемізм обмежується в значенні до того, що «виділяється».

«Однією з важливих наших задач є розказати світу, що Росія є імперією, що вона захоплювала свої теперішні території незаконно, що там відбуваються утиски за національною ознакою». (Еспресо, <https://espresso.tv/yakshcho-rosiya-ne-rozvalitsya-nastupna-ii-viyna-proti-ukraini-bude-krivavishoyu>). У наведеному прикладі вжито евфемістичну номінацію утиски замість *гоніння* чи *переслідування*, які мають семи «насильства» та «незаконності дій». Ужитий евфемізм утиски зберігає негативний елемент значення, проте він значно слабший, має менш радикально виражене конотативне забарвлення.

«Звичайно, вона була б не можливою, якби деякі місцеві ради, отримавши доступ до ресурсів, не почали витратити їх на недоречні під час війни закупівлі: дорожесні спорткомплекси, лижеролерні траси тощо». (Еспресо, <https://espresso.tv/gromadi-lishili-bez-viyskovogo-pdf-yak-vizhivatimut-prifrontovi-mista-ta-viysk>). Евфемізм недоречні використаний замість більш однозначних та безкомпромісних «безглузді», «непотрібні».

«Сильно потерпають Каховка, Нова Каховка, Гола Пристань». (Еспресо, <https://espresso.tv/situatsiya-gnityucha-zhurnalist-nikitenko-pro-okupovanu-chastinu-khersonshchini>). У цьому реченні евфемізмом є лексема потерпають, яку використав автор замість *зазнають обстрілів* чи *перебувають під постійними обстрілами*. Безперечно, негативна компонента номінації потерпають доволі яскраво виражена, проте вона не має семи «збройності», «застосування зброї», що в цьому конкретному випадку зменшує негативність повідомлення та різкість його сприйняття реципієнтом, саме тому ця лексема є евфемізмом.

«Громади позбавили можливості оперативно ліквідувати наслідки прильотів». (Еспресо, <https://espresso.tv/gromadi-lishili-bez-viyskovogo-pdf-yak-vizhivatimut-prifrontovi-mista-ta-viysk>). У дібраному нами прикладі ми продемонстрували уживання евфемістичної заміни лексеми *руйнування* на наслідки. У цьому прикладі лексема наслідки є значно гнучкішою в

тлумаченні та не передбачає масових збитків, що стають результатами постійних обстрілів українських міст та селищ.

«Ми розуміємо, що є великий дефіцит в бюджеті: нам вже у цьому році не вистачає коштів на закупівлю снарядів, як говорить влада, не вистачає на відновлення чи на розбудову оборонного комплексу». (Еспресо, <https://espreso.tv/gromadi-lishili-bez-viyskovogo-pdf-yak-vizhivatimut-prifrontovi-mista-ta-viyskovi-mistechka-yaki-regulyarno-obstrilyuyut>).

Евфемістична номінація *дефіцит*, зокрема через формальність звучання, на оцінному спектрі усвідомлення масштабності проблеми, про яку йдеться, передає її значення у значно пом'якшеному вигляді та опосередковано, що впливає на її сприйняття читачем.

«Також підкреслювалося, що мова йде про ядерний удар у відповідь, однак у комплексі з рішенням російського президента відмовитися від ратифікації угоди про заборону ядерних випробувань, це свідчить про те, що Володимир Путін продовжує лякати світ саме ядерними можливостями Російської Федерації, адже тренування тих збройних сил Росії, які можуть бути застосовані для завдання ядерного удару, має нагадати Заходу, що в особі Російської Федерації він має справу не просто із країною, яка готова протистояти цивілізованому світу, але й з країною, яка має ядерну зброю для такого протистояння». (Еспресо, <https://espreso.tv/realnikh-instrumentiv-vplivu-na-yadernu-politiku-rf-nemae-kolonka-vitaliya-portn>). Наведений фрагмент містить три приклади застосування пом'якшувальних вторинних номінацій, вжитих для вуалювання серйозності політичної ситуацій, у якій опинився світ. Автор вдається до такого прийому, щоб пом'якшити наповнення самого повідомлення та зробити його тон менш загрозливим та різким. Евфемізмом *лякати* замінено лексему *погрожувати*, яка містить сему «шантажування» та сему «погроза». Наступним евфемізмом у твердженні є дієслово *протистояти* вжите замість значно більш негативної лексеми *воювати*, яка має сему «збройності», що є важливою для розуміння.

Іншим прикладом евфемістичної заміни є вживання слова *протистояння* замість *війна*, що містить семи «збройності» та «конфронтації».

«Можна сказати, що останніх вісім років були часом перманентної кризи у польсько-українських взаєминах (Еспресо, <https://espresso.tv/proval-pravlyachoi-partii-u-polshchi-robit-nemozhlivim-stvorenniya-antieuropeyskoi-osivarshava-budapesht-bra>). У зазначеному прикладі автор послуговується евфемізмом *криза* замість *сварка, суперечка*. Важливо зазначити, що всі три лексеми зберігають негативне конотативне значення, проте лексема *криза* не має семи «ворожнеча», саме тому в цьому контексті слово є прикладом евфемістичної заміни.

Отже, політичний дискурс є дуже придатним для використання евфемізмів, адже комуніканти часто прагнуть прикрасити дійсність чи приховати реальну ситуацію. З цієї причини імплементація евфемізмів стає прагматичною закономірністю функціонування мови політичної сфери. Наведені приклади свідчать, що до евфемізації вдаються, коли прагнуть пом'якшити неприємні чи небажані факти, що стає можливим за допомогою передефінування, яке ускладнює розуміння сенсу політичних явищ. Ще однією характерною ознакою евфемізму є те, що він одночасно вуалює значення певного явища, однак широке коло мовців усе ще повинно розуміти, що він позначає той самий референт.

Під час евфемістичної заміни відбувається референційний зсув, який стосується усунення семи, що посилює різко негативну оцінку, у результаті чого вона зміщується з інтенціонала в імплікаціонал, що спричиняє позитивізацію денотата.

Активне використання евфемістичних лексичних одиниць у політичному дискурсі є складним та багатоплановим аспектом аргументації, метою якої в тому, щоб переконати іншого в правильності своїх доводів, їхній обґрунтованості і досягнути їхнього визнання. Безперечно, зазначені інтенції не обмежуються побутованням у теоретичній та світоглядній

площинах, а мають практичний аспект втілення у мовленні, одним із яскравих механізмів цього втілення є евфемізація.

3.2. Прагматичний складник дисфемістичних висловлювань

Дисфемізми та евфемізми знаходяться на різних кінцях оцінного спектра стосовно денотата. Евфемізм позитивізує денотат, а дисфемізм – негативізує. Дисфемізм – це вторинна номінація, що базується на посиленні негативної характеристики або заміщенні позитивного оцінного елемента на негативний. Мовці послуговуються дисфемізмами для того, щоб «демонізувати» денотат, викликати до нього вороже ставлення, зневагу чи ненависть.

У процесі дисфемізації задіяний процес преференційного зміщення, під час якого певних змін зазнають семи. Основна відмінність полягає у спрямованості оцінки, а саме трансформація нейтральної констатації факту до пейоративу. Тому характерною рисою дисфемізмів стає надання денотативному компоненту негативної оцінки, проте варто зазначити, що денотат зберігається, а трансформується конотативна компонента. Дисфемізація активізує пейораційний розвиток тої чи тої лексеми, у результаті чого вони зазнають дисфемістичної маніпуляції. Традиційно дисфемізми розглядають як різновид зниженої лексики, це пояснюють тим, що значна частина дисфемізмів є пейоративами з негативними емосемами. У результаті вуалювання референції, не даючи негативній реакції сформуватися в реципієнта, реальність маскується за допомогою евфемізмів; а дисфемізми діють за принципом навпаки — надають пейоративної оцінки денотату, висловлюючи суб'єктивне судження щодо нього. Однак важливо зазначити, що з дисфемізмами стигматизація буває ситуативною, а при порушенні лінгвістичних та культурних заборон основною стає максима щирості, а не кооперації.

Варто зазначити, що дисфемізмами мовці послуговуються навмисно та свідомо. Адресату відомо, що його вислів буде сприйнято як уїдливій, проте

надає перевагу саме такому способу вербалізації власного комунікативного наміру. Дисфемізм замінює нейтральну лексему негативною для того, щоб принизити об'єкт її позначення, для емоційного підсилення та увиразнення висловлювання. Основною метою мовця стає негативізація дискурсу, відповідно, добір засобів спілкування відповідає комунікативній меті.

У роботі ми пропонуємо розглянути, як функціують дисфемізми у політичному дискурсі. Необхідно зазначити що дисфемістична заміна порушує культурні та мовні конвенції, а також суперечить прагматичному принципу ввічливості й кооперації, тому що поставлена мета адресата — негативізація дискурсу.

«Щоб не було відкату назад, як у Грузії. (Українська правда, <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/10/10/7423356/>). Зазначений дисфемізм має сему «регресивність», що посилює позицію адресата, який наголошує та засуджує описану ситуацію.

«Я коли за цим саботажем спостерігав з фронту... як таке взагалі можливо? (Українська правда, <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/10/10/7423356/>). У наведеному прикладі дисфема *саботаж* має яскраво виражений негативний компонент, а саме сему «навмисності», «протидії», які є відсутніми у більш нейтральній лексемі *неузгодженість*.

«За компроміси, за угодовство, за опортунізм, за злигання всього світу з есхатологічним московським Злом (Телеграм Ірини Фаріон). У наведеному прикладі дисфемізмом є лексична одиниця *злигання*, якою послуговується адресат в іронічному сенсі для того, щоб підкреслити презирливе ставлення до зазначеного факту, використовуючи вульгаризм для реалізації своєї комунікативної мети.

"В Росії точно безпечніше, він подасть документи на паспорт": батько футболіста "Шахтаря", який зник у Європі, дав інтерв'ю пропагандистам (Еспресо, <https://espresso.tv/v-rosii-tochno-bezpechnishe-vin-podast-dokumenty-na-pasport-batko-futbolista-shakhtarya-yakiy-znik-u-evropi>

[dav-intervyyu-propagandistam](#)). Дисфемізм пропагандистам було вжито замість нейтральної лексичної одиниці журналістам. Вказана дисфема має сему «неправдивості».

«Російські "воєнкори" скиглять, що сьогоднішня атака ЗСУ про аеродромах у Бердянську та Луганську завдала значних витрат у техніці та людях (Телеграм канал «Телебачення Торонто»). Ужитий у наведеному заголовку дисфемізм скиглити має сему «набридливості» та «плаксивості», що додають висловленню більш різкого викривального звучання.

«Насправді, там її ненавидять набагато більше, ніж її ненавидять в Україні. (Еспресо, <https://espreso.tv/nashi-sprobi-zakenseliti-vsyu-rosiysku-kulturu-narazhayutsya-na-nerozuminnya-zakhodu-pismennik-andriy-kurkov>).

Наведений дисфемізм має дуже однозначну та різку сему відчуття «відрази».

«Провал правлячої партії у Польщі робить неможливим створення антиєвропейської осі Варшава – Будапешт – Братислава. (Еспресо, <https://espreso.tv/proval-pravlyachoi-partii-u-polshchi-robit-nemozhlivim-stvorenniya-antievropeyskoi-osi-varshava-budapesht-bra>). У наведеному прикладі дисфемістичною є лексема провал замість слова невдачі, проте остання, незважаючи на те, що зберігає негативну конотацію, не має семи «катастрофічності» та «невідворотності» наслідків.

«Позиції Угорщини та Словаччини навіть, якщо Фіцо зможе сформуванати стабільний уряд у своїй країні, будуть звичайно підірвані цим програвшем партії "Право і справедливість". (Еспресо, <https://espreso.tv/proval-pravlyachoi-partii-u-polshchi-robit-nemozhlivim-stvorenniya-antievropeyskoi-osi-varshava-budapesht-bra>). Дисфемізм підірвані має сему «безсилості», що не залишає простору для зміни на краще.

«І залишається сподіватися, що Європейському Союзу вдасться справитися з євроскептичною навалою у нашому регіоні Європи (Еспресо, <https://espreso.tv/proval-pravlyachoi-partii-u-polshchi-robit-nemozhlivim-stvorenniya-antievropeyskoi-osi-varshava-budapesht-bra>).

Адресат послуговується дисфемізмом навала, що має сему «ворожості» для того, щоб

висловити власне однозначно негативне ставлення стосовно обговорюваного питання.

«Російський диктатор зазначив, що Росія розпочинає постійне патрулювання повітряного простору над Чорним морем літаками з комплексами "Кинжал" (Еспресо, <https://espreso.tv/putin-ta-si-tszinpin-proveli-peregovori-i-rozkritikuvali-svitoviy-poryadok-bloomberg>). Наведений фрагмент містить дисфемістичну лексему *диктатор*, що має сему «незаконність».

Отже, дисфемістична заміна, або явище ненормативного домінування денотата задля його негативізації, є результатом прагнень мовця, що існує в суспільстві досить тривалий час. Проте важливо наголосити на тому, що особливої затребуваності та популярності явище дисфемізації набуло відносно недавно в сучасному політичному дискурсі. Це пояснюється властивістю дисфемізмів, а саме знецінення, а зрештою приниження об'єкта, тому що вживання цих лексичних одиниць посилює емоційність та виразність висловлення. З погляду семантики дисфемізація є процесом негативного найменування денотата, однак характерною ознакою цього явища є збереження самого денотата, тобто зміна трансформує саме конотативну компоненту значення лексеми.

Основною причиною вживання дисфемізмів, зокрема і в політичному дискурсі, є прагнення мовця висловити зневажливе суб'єктивне ставлення стосовно того чи того явища, применшити його значення, засудити. Головним чином, евфемізми та дисфемізми є мовленнєвими актами, що відрізняються своєю іллокутивною силою: основна комунікативна функція евфемізмів — допомогти адресату запобігти потенційним комунікативним конфліктам та невдачам під час спілкування, а також згладити чи завуалювати повідомлення; з іншого боку, дисфемізми зосереджують основну увагу на негативних характеристиках денотата, посилюють їх, а також виражають негативне ставлення, невдоволення та засудження.

Відмінність прагматичного складника евфемізмів та дисфемізмів полягає в їхній природі: як перші, так і другі є засобами вторинної номінації,

або ж перифразами, водночас позначувані денотати є інтенційними чи антропоцентричними об'єктами, отож їхня номінація відбувається не тільки на основі мовних конвенцій та об'єктивних характеристик, а ще й за допомогою відображення суб'єктивного оцінного судження адресата. Ми вже згадували те, що евфемізми працюють на покращення денотата, а дисфемізми — його «псують», негативізують його імідж. Окрім додавання негативної компоненти, відбувається зниження стилістичного регістру лексеми.

Таке протиставлення явищ евфемізації та дисфемізації ґрунтується на тому, що при виборі тієї чи іншої вторинної номінації адресат має різну комунікативну мету. У результаті вуалізації референції евфемізми маскують дійсність та запобігають потенційній несхвальній реакції реципієнта; з іншого боку, дисфемізми дають пейоративну оцінку денотатові, виражають суб'єктивне негативне ставлення до нього.

3.3. Ставлення громадськості до евфемізмів і дисфемізмів

Опитування реципієнтів стосовно їхнього вживання та розуміння явищ евфемізмів та дисфемізмів є важливим компонентом нашого дослідження. Насамперед це пов'язано з актуальністю теми, тому ми розмежували питання про розуміння самого явища та його вживання. Також ми зробили декілька припущень стосовно того, як вік, стать і сфера діяльності можуть впливати на обізнаність широкого загалу із зазначеними явищами.

Нашою головною метою було з'ясувати відповіді на такі запитання:

- обізнаність респондентів із термінами *евфемізм* і *дисфемізм*;
- уживаність евфемізмів і дисфемізмів у мовленні опитуваних;
- уміння розпізнавати евфемізми та дисфемізми;
- ставлення мовців до евфемії та дисфемії.

Анкета містила такі запитання:

1. Ваш вік?
2. Ваша стать?

3. Ваша освіта?
4. Сфера Вашої діяльності?
5. Чи відомі Вам поняття евфемізм та дисфемізм?
6. Як Ви називаєте людей із зайвою вагою?
7. Як Ви називаєте жінок старших за п'ятдесят років?.
8. Як Ви називаєте народних депутатів?
9. Як Ви називаєте росіян?
10. Як, на Вашу думку, варто називати росіян у ЗМІ?
11. Часто ми можемо бачити, що західні ЗМІ називають російське вторгнення в Україну «конфліктом»? Чи є у цьому випадку «конфлікт» доречно підібраним словом?
12. Чи добираєте Ви слова таким чином, щоб не образити іншу людину?
13. Які слова ображають Вас?

Для того щоб отримати об'єктивніші та повніші результати, ми намагалися опитати якомога більше респондентів, щоб з'ясувати, як впливають вік, стать і професійні навички на обізнаність респондентів щодо згаданого питання. Загалом нам вдалося отримати коментарі 140 людей.

Найперший критерій у нашому опитувальнику стосувався віку. Тут можемо підбити такі підсумки: вікова група респондентів 17 років становить найчисельнішу (77 осіб – 55%), наступною за кількісним показником є вікова група від 18 до 20 років (31 особа – 23%), третьою є група опитаних від 27 до 40 років (19 осіб – 15%), останню групу становлять опитані віком від 47 до 64 років (13 осіб – 13%).

Друге запитання стосувалося статі респондентів. Абсолютну більшість опитаних становили жінки (105 осіб – 88%), кількість опитаних чоловіків була значно меншою (35 осіб – 12%). Незважаючи на значну перевагу жіночої статі серед опитаних, ми намагалися рівнозначно залучати як перших, так і других, щоб мати якомога повнішу картину і визначити потенційні закономірності.

Опитані також ділилися інформацією стосовно власної освіти. Більшість респондентів є студентами, які зазначили, що мають неповну вищу освіту (116 осіб – 90%), вищу освіту серед опитаних мають 12 осіб – 5%, середню освіту мають 12 осіб – 5%.

Ми аналізували відповіді респондентів у декількох аспектах. Найперше з'ясували, чи знають учасники анкетування, що таке «евфемізми та дисфемізми». З'ясувалося, що майже половина опитаних, а саме 44,6% не знають, що саме означають зазначені поняття. Для 20,9% значення цих слів були відомими. Ще 34,5% сумніваються в правильній відповіді. Перед початком опитування ми зробили припущення, що більшості респондентів визначення евфемізму та дисфемізму не будуть відомими, зокрема й через відсутність профільної освіти. Ця наша думка була повністю підтверджена, про що свідчать результати опитування. Проте також з'ясувалося, що здобувачі бакалаврського рівня освіти, зокрема студенти-філологи, переважно також не давали ствердної відповіді на поставлене запитання.

Низка наступних запитань були сформульовані для того, щоб з'ясувати, чи послуговуються респонденти евфемізмами та дисфемізмами в щоденному житті. Варто зазначити, що запитання (6–12) стосуються різних соціальних явищ, які безпосередньо впливають на думку громадськості, що й виявилася в результатах опитування. Так, на запитання про те, як Ви називаєте людей із зайвою вагою понад 80 відсотків (81,4%) опитаних відповіли *огрядні*. Наступне запитання стосувалося називання жінок старших за п'ятдесят років. 89,9% відсотків респондентів, практично одноголосно відповіли, що використовують слово *пані*, тоді як 9,4% зазначили, що не гребують такими лексемами, як *стара*, *карга*, *динозавр*. Отже, згідно з результатами анкетування ми зробили висновок, що абсолютна більшість опитаних послуговуються у своєму мовленні евфемізмами, навіть та частина, що не розуміє визначення самого поняття, проте ключову роль має соціально-культурний фактор, що диктує писані та неписані правила мовного етикету. На нашу думку, ще одним важливим аспектом одержаних результатів щодо

цих питань є об'єкти, яких вони стосувалися, а саме людей, які є пересічною частиною українського суспільства, тобто тлумачаться респондентами як «свої».

Наступне запитання було «лакмусовим» у розмежуванні антитези «свій – чужий». Воно стосувалося того, як опитані називають народних депутатів. На наше здивування, з'ясувалося, що понад 60% (63%) опитаних послуговуються нейтральними лексемами *народні депутати, народні обранці, депутати, чиновники*, а лише 29% відповіли, що вживають такі номінації, як *дармоїди, недоумки*. На нашу думку, такі результати є результатом консолідації всередині українського суспільства, яка привела до того, що рівень невдоволення, що завжди існує всередині будь-якого суспільства, сконцентрувався на іншому об'єкті, що знаходиться поза його межами, а градація «свій – чужий» зазнала відповідного зсуву.

Наступне запитання мало підтвердити чи спростувати наше припущення стосовно чіткості такого розмежування. Запитання стосувалося того, як опитані називають росіян. Понад 70 відсотків респондентів (72,1%) зазначили, що користуються такими лексемами, як *кацани, орки, лаптенюгі, бруднодупі*. 16,4% обрали варіант із номінацією росіяни, а 10,7% надали перевагу *московітам, північним сусідам, ванькам*. Запитання десяте також стосувалося номінації росіян, зокрема в публічній сфері. 45,3% опитаних вважають, що до них варто апелювати за допомогою лексем *кацани, орки, лаптенюгі, бруднодупі*. 27,3% вважають, що доцільніше називати росіян у ЗМІ росіянами, та інші 26,6% прагнуть, щоб до росіян апелювали як до *московітів, північних сусідів, ваньок*. Отже, насамперед можемо зробити висновок, що більшість опитаних віддає перевагу цілій низці дисфемізмів, коли йдеться про росіян, однак доволі показовим є суттєва, майже в розбіжність 30 відсотків (27%) між тим, як респонденти називають росіян в особистому житті та тим, як би вони хотіли, щоб їх іменували в публічній сфері. Ми вважаємо, що це може бути результатом декількох причин. Перша полягає в самій політичній коректності. Мовці чудово розмежовують різні

сфери життя та мають відповідні вимоги та запити стосовно них, зокрема це стосується сфери журналістики: подачі та споживання новин. Інше можливе пояснення більшою мірою стосується більш свідомої частини осіб, які, незважаючи на те, що не є спеціалістами в галузях лінгвістики чи психології, респонденти інтуїтивно відчують, що зазначені дисфемізми певною мірою завуальовують та дистанціюють реальних людей за негативними, емоційно забарвленими словами. Ми зі свого боку вважаємо, що така здогадка є виправданою та підтвердженою реальними фактами із життя. Подібне може трапитися в майбутньому з тими дисфемізмами, що ними часто послуговуються, коли йдеться про росіян тепер. Недотична людина, наприклад іноземець, може не зрозуміти, чому в стрічці новин про війну згадують вигаданих фантастичних істот із романів Джона Толкіна.

Інше запитання мало на меті перевірити, чи усвідомлюють респонденти прагматичний складник евфемізмів. У зазначеному запитанні йшлося про те, що багато іноземних засобів масової інформації часто називають війну Росії проти України «конфліктом». Ми поцікавилися, чи, на думку опитаних, є ця лексема доречною в цьому контексті. 93,5% відсотки відповіли негативно. Тому не буде перебільшенням стверджувати, що респонденти чудово розуміють причини, з яких відбувається евфемістична заміна та які функції виконую евфемізми в мовленні.

Наступне запитання було контрольним та теж стосувалося прагматичного складника евфемізмів. Воно було сформульовано так: чи добираєте Ви слова таким чином, щоб не образити іншу людину. 54,3% відповіли ствердно (завжди), ще 38,4% теж надали ствердну відповідь, проте із приміткою, що переважно такий свідомий підхід до комунікації відбувається з малознайомими людьми, а 7,2% відсотка респондентів вказали, що їм байдуже на думки та почуття інших людей.

Останнє запитання було відкритим, у ньому ми поцікавилися, які слова ображають самих респондентів. Ми отримали такі результати: 30 респондентів вказали, що таких слів немає, 24 особи зазначили, що болюче

сприймають нецензурну лексику у свій бік, 14 осіб вказали, що найбільш образливим для них є ті слова, які стосуються зовнішнього вигляду, 24 респонденти назвали сексистські, гомофобні та трансфобні висловлювання неприпустимими та неприйнятними, 21 особа вважає приниження інтелектуальних здібностей людини найбільш образливими, 7 опитаних вважають, що неприпустимими є образи в бік їхньої родини, решта 20 зазначають, що для них не є прийнятними оцінні судження різного характеру, зокрема й ті, що стосуються сфер особистого життя, працевлаштування, недоречні жартівливі прізвиська та гумор із неоднозначним підтекстом.

Отже, більшість респондентів не знає, що таке евфемізм та дисфемізм, самі терміни опитаним не є добре відомими, проте вони активно послуговуються як евфемізмами, так і дисфемізмами у власному мовленні.

Висновки до розділу 3

Лінгвістика сьогодні підходить до дослідження різноманітних явищ за допомогою комплексного підходу, тому що до уваги береться не саме тільки мовне явище, але й контекст, у якому воно функціонує, а також інтенцію мовця, що його використовує з певною комунікативною метою. Прагмалінгвістичний підхід дає змогу досліджувати особливості мови значно глибше та докладніше в конкретних комунікативних ситуаціях. Безперечно, чільне місце у цих спостереженнях належить мовцю з його власними інтенціями, метою та способами її реалізації.

Важливими складниками політичного дискурсу є майстерність у використанні мови та вміння мовця обґрунтовано аргументувати власні доводи. Такий складний рівень комунікації передбачає широкий спектр застосування різноманітних мовних засобів для того, щоб підкріпити позицію адресата повідомлення та переконати респондента в цілковитій доцільності висловленої думки.

Мовець вдається до евфемізації чи дисфемізації власного повідомлення відповідно до поставленої мети, якої він прагне досягти під час

комунікативного акту. Протиставлення цих явищ полягає в тому, що їхнє застосування приводить до отримання різних результатів: за допомогою евфемізації повідомлення мовець маскує ті небажані аспекти дійсності, які потенційно можуть спричинити комунікативну невдачу, водночас вона «профілактично» запобігає несхвальній реакції інтерлокутера. На противагу евфемізмам, дисфемізми залучають до повідомлення в тому випадку, коли прагнуть висловити негативне оцінне судження щодо денотата, що стає можливим через його пейоризацію.

На наше переконання, явища евфемізації та дисфемізації необхідно вивчати з урахуванням прагмалінгвістичної компоненти через їхній унікальний прагматичний потенціал. Виявилось, що особливості евфемізмів та дисфемізмів розташовують їх на протилежних кінцях оцінного спектра. Залежно від поставленої комунікативної мети мовець буде дотримуватися чи, навпаки, вдасться до порушення принципів ввічливості, а також кооперації. Тому ми спробували за допомогою анкетування з'ясувати інтенції мовців, які в певних ситуаціях послуговуються евфемізмами та дисфемізмами. Отже, на прикладі проведеного нами анкетування, вдалося з'ясувати, що на вибір тих чи інших мовленнєвих явищ впливає ціла низка факторів, зокрема самоконтроль мовця та контроль із боку соціуму, а саме його схвалення чи засудження певних явищ.

ВИСНОВКИ

Наше дослідженням засвідчило актуальність семантико-ономасіологічних процесів, пов'язаних з евфемізацією та дисфемізацією, у сучасному українському політичному дискурсі. Вони демонструють загальні тенденції мовців, які послуговуються евфемізмами та дисфемізмами задля реалізації своїх комунікативних намірів.

Евфемізми і дисфемізми – це одиниці вторинної номінації, які покликані і емоційно, і оцінно забарвити нейтральні лексичні одиниці, але з різною метою. Перші (евфемізми) прагнуть завуалювати неприємні аспекти певних явищ, у результаті чого мовці вдаються до порушення максими зрозумілості внаслідок добору тих варіантів лексичних одиниць, які, незважаючи на те, що позначають дотичне поняття, втрачають ключову для розуміння сему або ж негативна сема зберігається, проте набуває статусу периферійної. Другі одиниці (дисфемізми) мовці вживають у своєму мовленні для того, щоб висловити власне суб'єктивне негативне оцінне судження щодо денотата (референта). Під час цього відбувається порушення принципів кооперації та ввічливості, але в деяких випадках таке недотримання мовленнєвих норм може додавати максимуму щирості до того чи того висловлення. Таке наше спостереження поглиблює розуміння цього явища, ускладнює природу самого дисфемізму. Донедавна деякі дослідники розглядали дисфемію як протиставлення до евфемізмів та зводили визначення цього явища до обценної лексики. За допомогою дисфемістичної заміни мовець навмисно акцентує увагу на негативному боці позначуваного явища, у такий спосіб денотат набуває пейоративної конотації, так само як евфемізм – меліоративної (позитивної).

Відповідно до природи досліджуваних номінативних одиниць вони виконуватимуть різні функції: для евфемізмів характерні вуалювання, пом'якшення та маніпулювання; для дисфемізмів – засудження, звинувачення, критика, приниження. У дослідженні виявлено, що залежно від контексту та ситуації дисфемізми також можуть виконувати функцію

підбадьорення. Її виокремлено в процесі вивчення прагматичного складника цього явища, мотивації та комунікативної мети мовців на прикладі вживання пейоративних номінацій на позначення російської національності та номінацій країни-агресора в українському політичному дискурсі. При залученні дисфем під час комунікативного акту відбувається порушення принципу ввічливості та кооперації, однак у деяких випадках мовцю вдається досягти та посилити максимум ширості.

Сформовано семантичну типологію як евфемізмів, так і дисфемізмів. Виокремлено 12 семантичних груп евфемізмів на позначення: 1) нечистої сили; 2) лайки; 3) фізіологічних процесів; 3) статевого життя; 4) людських вад; 5) смерті; 6) негідної поведінки; 7) віку; 8) шкідливих звичок; 9) професій; 10) установ; 11) родини / стосунків; 12) хвороб.

У таку саму кількість скласифіковано семантичні типи дисфемізмів, що позначають: 1) образливо-емоційні характеристики; 2) смерть; 3) хвороби; 4) фізичні та ментальні вади; 5) національну чи культурну належності; 6) негативні номінації ситуацій; 7) номінації фізіологічної сфери; 8) зневажливу оцінку людської діяльності та станів, у яких перебуває людина; 9) вік; 10) професії; 11) установи; 12) родину / стосунки.

Для структурної характеристики евфемізмів і дисфемізмів ми скористалися моделлю класифікації, запропонованої Р. Холдером. Услід за цим мовознавцем, виокремлено такі структурні різновиди евфемізмів та дисфемізмів: 1) однослівні, що найчастіше морфологічно виражені іменниками, прикметниками, дієсловами, прислівниками; 2) дво- чи багатослівні, що структурно представлені вільними словосполученнями, фразеологічними зворотами та реченнями.

Евфемістичні та дисфемістичні номінації, спостережені в політичному дискурсі, є загальноновживані, зафіксовані в словниках, та okazіональні, ситуативні, контекстуально залежні.

Розмежовано явище евфемії та політкоректної лексики, незважаючи на те, що вони мають чимало спільного (це лінгвокультурні феномени, що в

мовленні вживають для того, щоб пом'якшити висловлювання). Найбільш суттєва відмінність між ними полягає в тому, що евфемізмами послуговуються в тактичному плануванні, їхнє вживання буває як свідоме та навмисне, так і несвідоме. Водночас політкоректна лексика вживається стратегічно, апелюючи до тих, хто зазнає різного роду приниження, тому нею послуговуються лише усвідомлено.

У роботі звернено увагу на важливість прагмалінгвістичного аспекту в дослідженні евфемізмів та дисфемізмів. Останнім часом мовці в політичному дискурсі дедалі частіше вдаються до активної імплементації вторинних номінацій, які виконують різноманітні функції. Явище евфемії поширене в мові політиків, адже евфемізм як результат вторинної номінації може створювати новий поліпшений смисл. Виявлено, що здебільшого в політичному дискурсі евфемізми використовують для того, щоб пом'якшити та завуалювати небажану інформацію, а також зманіпулювати сприйняттям реальності реципієнтів такого повідомлення. З'ясовано, що основною інтенцією мовця є прагнення уникнути конфліктної ситуації, що означає дотримання принципу ввічливості, однак стає причиною порушення максимум відповідності, якості та часом і зрозумілості. Мовець залучає імпліковану інформацію, спираючись на знання та попередній досвід інтерлокутера. На противагу евфемізмам, дисфемізми залучають до повідомлення в тому випадку, коли прагнуть висловити негативне оцінне судження щодо денотата, що стає можливим через його пейоризацію.

Проведене соціопитування громадськості виявило, що на вибір тих чи інших мовленнєвих явищ впливає ціла низка чинників, зокрема самоконтроль мовця та контроль із боку соціуму, його схвалення чи засудження певних явищ.

За допомогою методу суцільної вибірки зібрано 244 евфемістичні одиниці та 206 дисфемістичних найменувань із низки інтернетних видань і соціальних мереж. На основі зібраного матеріалу укладено алфавітні списки вживаних у політичному дискурсі евфемізмів і дисфемізмів. Це в перспективі

допоможе укладанню новітніх словників евфемізмів і дисфемізмів. Також перспективним вважаємо визначення способів творення евфемізмів і дисфемізмів та особливостей їхнього перекладу англійською мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баран, Г. П. (2015). *Об'єктивація концепту RECESSION/РЕЦЕСІЯ у сучасному англомовному політичному інтернет-дискурсі: лінгвокогнітивний, семіотичний та комунікативно прагматичний аспекти*. [Дис. канд філол. наук, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка]. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*.

2. Бацевич, Ф. С. (2007). *Словник термінів міжкультурної комунікації*. Київ: Довіра. 205.

3. Бик, І. С. (2019). Логосфера політики як основа та засіб сучасної політичної комунікації. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики* : науковий журнал / ред. В. І. Кушнерик та ін. Чернівці : Видавничий дім “Родовід”. вип. 2 (18). 25–32.

4. Булах, М. Б. (2016) Евфемізми в медіатексті: функціональний аспект. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. Вип. 33. 97-110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2016_33_10

5. Бутова, І. С. (2009). Політичний дискурс як об'єкт лінгвістичних досліджень. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/vlnu/In_mov/2009_16/articles/Butova.pdf .

6. Ващук, Т. М. Політичний дискурс як об'єкт лінгвістичного дослідження. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1720/1/43.pdf>

7. Великорода, В. Б. (2009). Механізми поповнення евфемістичної лексики. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова*. Київ. №4. 212–217.

8. Вільчинська, І. Ю. (2013). Політичний дискурс: основні напрями дослідження. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. № 3. 198–201.

9. Вострецова, В. О., Решетарова, І. В. (2009). Дисфемізм: status quo ad praesens. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Вип. 47. 184–187.

10. Вусик, Г. Л. (2018). Навмисна дисфемізація в сучасному політичному дискурсі. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Перекладознавство та міжкультурна комунікація*. Вип. 1(2).20–24.
11. Гавриленко, В. М., Стасюк, І. В. (2019). Специфіка виникнення політкоректних евфемізмів в англomовному середовищі. *Молодий вчений*. № 5 (1). 110-115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_5%281%29_25
12. Галайчук, А. Ю. (2012). Соціальні та побутові евфемізми в оригіналі та у перекладі. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*. Вип. 25. 22–24.
13. Гончарова, О. М. (2009). Політичне красномовство в світлі сучасної теоретичної рефлексії. *Культура і сучасність : альманах*. Київ. № 2. 66–71.
14. Гнатківська, Р. (2009). До проблеми дисфемії в сучасній англomовній пресі. *Вісник Львівського університету*. Львів. Вип. 16. 14–22.
15. Григораш, А. С. (2013). Евфемізми як засіб маніпуляції свідомістю. *Мовні і концептуальні картини світу*. Вип. 46 (1). 328–336.
16. Дубинець, З. О. (2011). *Евфемізми в українській мові (на матеріалі преси)* [Дис. канд. філол. наук, Запорізький національний університет]. *Вісник Запорізького національного університету*.
17. Дубинець, З. О. (2012). Теми та сфери евфемізації в сучасній пресі. *Вісник Запорізького національного університету*. № 1. 159–163.
18. Заскалета, В. П., Гмиря, Л. В. Мінчак, Г. Б. (2022). Сувероніми як нові засоби творення образу держави-агресора в українській інтернет-комунікації. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія*. 25 (2). 32–43. DOI: <https://doi.org/10.32589/2311-0821.2.2022.274925>
19. Ільченко, О. А. (2015). *Політичні евфемізми як складова сучасної мови ЗМІ*. *Наукові записки національного університету «Острозька Академія». Серія «Філологічна»*. Острог. Вип. 59. 78–80.

20. Каліщук, Д. М. (2008). Оцінність як одна з основних ознак політичного дискурсу. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Серія «Філологічні науки». № 5. Луцьк. 22–27.

21. Кантур, К. О. (2009). Евфемія в соціально-економічному дискурсі. *Вісник Житомирського державного університету*. Філологічні науки. Житомир. № 45. 152–155.

22. Климанська, Л. Д. (2007). Соціально-комунікативні технології в політиці: Таємниці політичної «кухні»: монографія. Львів: *Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”*. 332 .

23. Ковалевська, Т. Ю. (2001). Психолінгвістичні особливості політичного дискурсу. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. Філологічні аспекти дослідження дискурсу. Вип. 33. 237–242.

24. Ковальова, О. (2020). Політичний дискурс: сучасні лінгвістичні інтерпретації. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 27, Т. 2. 101–107.

25. Кондратенко, Н. В. (2007). Український політичний дискурс: Текстуалізація реальності: Монографія. Одеса: Чорномор'я. 156.

26. Кондратенко, Н. В. (2019). Лінгвопрагматика політичного дискурсу: типологія мовленнєвих жанрів: Монографія. Одеса: Астропринт. 236.

27. Корнеєв, В. М. (2002). *Експлікація прихованого впливу публіцистичного тексту* [Дис. канд. філол. наук., Київський національний університет імені Тараса Шевченка]. *Науковий вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*.

28. Кульчицька, О. (2021). Дисфемізми як лексичні засоби виразності мови. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Серія «Філологія». №45. 209–220.

29. Мінчак, Г. Б. (2002). Лінгвонім українська мова як об'єкт оцінки в сучасному політичному дискурсі. *Вісник Київського лінгвістичного університету*. Сер. “Філологія”. Київ: КНЛУ. 13–19.

30. Мінчак, Г. Б. (2003). Конотативна семантика сучасних ідеологічно забарвлених номінативних одиниць (на матеріалі української преси 90-х років ХХ століття): дисертація канд. філол. наук: 10.02.01 / НАН України; Інститут української мови. Київ.
31. Мірошниченко, І. Г. (2015). Пресупозиції та імплікатури як засоби стиснення тексту в українському мас-медійному дискурсі. *Вісник Дніпропетровського університету*. Т. 23, Вип. 21 (2). 85–89.
32. Мосієвич, Л. В. (2014). Когнітивні механізми утворення евфемізмів та дисфемізмів в сучасній англійській мові. *Нова філологія*. № 67. 98–104.
33. Нагорна, Л. П. (2005). Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики / НАН України; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень. Київ: Світогляд. 316.
34. Нагорна, Л. П. (2005). Політична лінгвістика: стан і статус. Наукові записки: Курасівські читання. Вип. 30. Кн. 2. 160–168.
35. Назаренко, О. В., Галеженко, В. Г. (2019). Евфемізми як лексичний засіб вираження категорії політкоректності. *Нова філологія*. № 76. 99–103.
36. Нобелюк, Л. Р. (2021). Явище евфемізації в контексті сучасної лінгвістики. *Філологічні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. Одеса: Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень».
37. Пайонкевич, Х. П. (2014). Лінгвістичний феномен "евфемізм" та його функції. *Одеський лінгвістичний вісник*. Вип. 4. 206–209.
38. Петренко, І. І. (2010). Політичний дискурс: зміст, особливості, функції. *Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка*. Київ. № 100. 54–57.
39. Полтавець, Ю. (2012). Основні підходи до вивчення евфемізмів і дисфемізмів. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. Вип. 1. 225–236.

40. Попов, Р. А. Політичний дискурс: проблема теоретичної ідентифікації URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej2/txts/pol-prav/05prapti.pdf>

41. Постатнік, М. М. (2009). Евфемізми, причини їх виникнення, особливості вживання та перекладу. Матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів гуманітарного факультету. Суми: СумДУ. 14–15.

42. Призиглей, О. О. (2014). Евфемізми в мас-медійних текстах: функціонально-стилістичний аспект. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. Вип. 28. 59–69.

43. Приходько, Г. І. (2016). Категорія оцінки в контексті зміни лінгвістичних парадигм: монографія. Запоріжжя: Кругозір. 200.

44. Романюк, А. Б. (2012). *Аналіз досліджень політичного дискурсу*. Вісн. Нац. ун-ту «Львів. Політехніка». № 743. 200 – 209.

45. Садовець, О. В. (2018). Дисфемізми та евфемізми як лексичні засоби англomовних періодичних видань. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. Вип. 14. 182–189.

46. Саприкіна, О. (2017). Роль та місце евфемізмів у системі номінативних засобів англійської мови. *Нова педагогічна думка*. № 2. 49–51.

47. Світлична, Т. В. (2013). Способи творення евфемізмів (на матеріалі прозових творів). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Вип. 34. 277–281.

48. Світлична, Т. В. (2011). Поняття евфемізму в науковій літературі. *Лінгвістика*. № 3 (24). Ч. 2. 58–63.

49. Селіванова, О. О. (2006). *Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія*. Полтава. 716.

50. Серажим, К. С. Евфемізація у політичному дискурсі URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1486>

51. Серажим, К. С. (2002). Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність (на матеріалах сучасної газетної публіцистики) : монографія / ред. В. Різуна. Київ. 392.
52. Ставицька, Л. (2003). Короткий словник жаргонної лексики української мови. Київ: Критика. 334.
53. Ставицька, Л. (2008). Українська мова без табу. Словник нецензурної лексики та її відповідників. Обсценізми. Евфемізми. Сексуалізми. Київ : Критика. 455.
54. Тараненко, О. (2017). Долання евфемізації в “мові війни” українського медійного та політичного дискурсу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 139-143. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/apr/16140/tararenko.pdf>
55. Турчин, М. В. Проблема евфемізмів у сучасній німецькій мові http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvchnu_gf/2009_430/430/Turtschyn.pdf
56. Чадюк, О. М. (2003). *Опозиція «ми – вони» у сучасній українській політичній метафориці. Мова і культура (Науковий щорічний журнал). Психологія мови і культури. Мова і засоби масової комунікації*. Київ : Вид. дім Дмитра Бураго. Вип. 6. Т. II. 276 – 282.
57. Чайковська, О. Ю. (2020). *Лінгвістичні характеристики теленовин у комунікативно-прагматичному аспекті*: [Дис. канд. філол. наук, КПП імені Ігоря Сікорського]. Науковий вісник КПП імені Ігоря Сікорського.
58. Шевчук, Н. В. (2013). Особливості політичного дискурсу: зміст, функції, жанрове втілення. *Вісник ДАКККіМ. Політологія*. Вип. 1. 263–269.
59. Яворська, Г. М. (2000). Мова та ідеологія: дискурс влади. *Прескриптивна лінгвістика як дискурс : Мова, культура, влада*. Київ. 212–253.
60. Януш, О. Б. (2009). Евфемізми та інші види семантичних зрушень у суспільно політичній лексиці і фразеології. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Вип. 45. 143–147.

61. Allan, K. and Burridge, K. (1991). *Euphemism and Dysphemism: language used as shield and weapon*. Oxford: Oxford University Press, p. 263.
62. Burridge, K. (1998). *Euphemism with Attitude : Politically Charged Language Change*. *Historical Linguistics*. Amsterdam. P. 57–76.
63. Casas Gomes, M. (2019). *The Expressive Creativity of Euphemism and Dysphemism*, *Lexis*, pp. 219–232.
64. Chamizo, D. Pedro J. (2005). Some theses on euphemisms and dysphemisms. *Studia Anglica Resoviensia*. Vol. 3. P. 9–16.
65. Charteris-Black, J. (2005). *Polititians and Rhetorics: Persuasive Power of Metaphor*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 239 p.
66. Chilton, P. (2004). *Analysing Political Discourse: Theory and Practice*. London : Routledge.
67. Cohen, R. (1969). Conceptual Styles, Culture Conflict, and Nonverbal Tests of Intelligence. *American Anthropologist*. Vol. 71. №5. P. 828–856.
68. Crespo-Fernandez, E. (2014). Euphemism and political discourse in the British regional press. *Brno Studies in English*. Vol. 40. P. 5–26.
69. Dąbrowska, A. (1994). *Eufemizmy współczesnego języka polskiego*. Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. 420.
70. Dunmire, Patricia L. (2012). *Political Discourse Analysis: Exploring the Language of Politics and the Politics of Language*. *Language and Linguistics Compass*. John Wiley and Sons, Inc., Vol. 6. Issue 11 p. 735–751.
71. Edelman, M. (1988). *Constructing the Political Spectacle*. Chicago : University of Chicago Press. 137 p.
72. Fowler, R. (1991). *Language in the News: Discourse and Ideology in the Press*. London; New York; Routledge, 254 p.
73. Gardner, H. (1987). *The mind`s new science. A history of the cognitive revolution*. USA: BasicBooks. 423 p.

74. Givyn, T. (2005). *Context as Other Minds; The Pragmatics of Sociality, Cognition and Communication*. Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins Publishing Company.

75. Goldberg, A. (2006). *Constructions at Work: The Nature of Generalization in Language*. Oxford: Oxford University Press.

76. Goldstein, K. M. (1978). Cognitive Styles: Five Approaches and Relevant Research. *Journal of Personality Assessment*. Vol. 42. New York : Willy and Sons. P. 244–252.

77. Graber, D. (1981). Political Languages *Handbook of Political Communication*. Beverly Hills, London: Sage Publications. P. 195–224.

78. Grice, H. (1975). Logic and Conversation. *Speech Acts* / ed. Cole, Peter; Morgan, Jerry. New York: Academic Press. P. 41–58.

79. Grochowski, M. (1995). *Słownik polskich przekleństw i wulgaryzmów*. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN. 184 s.

80. Klein, G. S. (1958). Cognitive Control and Motivation. *Assessment of Human Motives*. New York : Holt, Rinehart and Winston. P. 87–118.

81. Lakoff, G. (2016). *Moral Politics: How Liberal and Conservatives Think*. London; Chicago: University of Chicago Press.

82. Sojda, S. (2012). Kontrasty eufemistyczno-dysfemistyczne w lingwistyce słowackiej i polskiej. *Linguarum Silva*. s. 123–134. URL: https://rebus.us.edu.pl/bitstream/20.500.12128/2203/1/Sojda_Kontrasty_eufemistyczno_dysfemistyczne_w_lingwistyce.pdf

83. Sperber, D. (1995). *Relevance: Communication and Cognition*. Oxford : Blackwell. 326p.

84. Tokar, A. (2015). Metonymic Euphemisms from a Cognitive Linguistic Point of View. *Meaning, Frames, and Conceptual Representation*. Dusseldorf, pp. 237–164.

85. Warren, B. (1992). What Euphemisms tell us about the interpretation of Words. *Studia Linguistica*. 46/2. P.128–165. URL: https://www.researchgate.net/publication/229678358_What_Euphemisms_Tell_Us_about_the_Interpretation_of_Words

ДОДАТОК А. Алфавітний список евфемізмів**А**

А добра б тобі не було
Анциболот
Анциболотник
Апельсинова шкірка
Асистент з комунікацій
А щоб в тебе пір'я в роті поросло
А щоб твоя дружинонька з кумом повелась
А щоб тебе грім побив
А щоб ти луснув
А щоб ти скис!
А щоб тобі булька з носа вискочила
А щоб тобі курка на ногу наступила
А щоб тобі пусто було

Б

Безп'ятко
Без царя в голові
Божественний дар
Бути звабленим зеленим змієм
Бути при надії

В

Вартові здоров'я
Вив'юрочка
Викидати штуки
Випад
Вихователь людських душ
Виходець з того світу
Вишенька

Віддав життя
Віддати Богу душу
Відійти від нас
Відійти за вічну межу
Відійти у забуття
Відійти у засвіти
Вічний спокій
Вмочити кінчика
В осінній порі життя
Втомлене обличчя
Втрата волосся

Г

Гавань
Гайовик
Галиба би тебе з'їла
Галка
Гніздо
Голуб
Горошина
Гаспид
Господиня – на дві грядки одна диня
Гусячі лапки
Гратися в притулу

Д

Дестабілізація
Дивитися у могилу
Дідько з хвостом
Діти дощу
Діти сонця
Дітородник

Домовик

До роботи поспішає, як свекор пелюшки прати

Досвідчена

Друга половинка

Другорядна країна

Дух вийшов

Дух спустити

Душа відлетіла на небо

Душа відлітає

Душа прощається з тілом

Душа покидає тіло

Е

Едді

Ж

Женило

З

Забити баки

Запальничка

Заправився зранку

Заснути навіки

З вадами розвитку

Змій

Зморшки посмішки

Знайдибіда

З неабияким життєвим досвідом

З обмеженими можливостями

Золотих років

Зрілий

З рогами на голові

І

Іди до фени

Іди на монархію

Іди у материну халамайдугу

Інженер з обслуговування техніки

Інфекційний центр

Й

Йосип босий

К

Капустяний качан на в'язах

Квіти життя

Кисетні зморшки

Клінінговий менеджер

Конфлікт

Корекційна установа

Коханий

Криза

Критичні дні

Курячий розум

Куцак

Куций

Л

Літній

Лукавий

Лукавий підбив

Лікар краси

Ліквідувати

Лісовик

Люди в білих халатах

Людина невисокого зросту

Людина поважного віку

М

Мабуть, впускали, коли був маленький

Мабуть, у дурного ночував

Мінімальний

Місце позбавлення волі

Молиться скляному богу

Морква

Мудрий

Н

Намаханий

На щиті

Не всі вдома

Недалекий

Недолугий

Недотепа

Незрячий

Немазаний

Неприємно

Не при хаті згадуючи

Не просихає

Непрості

Неуспіхи

Нечиста сила

Нечисте плем'я

Нечистий

Нешколений

Новоутворення

О

Обвести навколо пальця

Овоч

Огірок

Одноокий

Опора у житті

Остання мить

П

Палиця

Партнерка

Парубок

Пекельник

Переселитися на той світ

Перестало битися серце

Персональний помічник

Пиріг

Півник

Піти до Бога

Піти до праотців

Піти на той світ

Повний

Покинути цей світ

Покласти життя

Полеглі герої

Полягти

Попрощатися з цим світом

Постати перед Спасителем

Похилого віку

Прийшов час

Принада

Притримувати

Приятель з болота

Прірва

Провести в останню путь

Промінчики

Пташечка

Пуститися духу

Пустун

Р

Радість життя

Реабілітаційний центр

Ріжок

Різдвяна ялинка

Робити пиво

Рогатий

Родичі приїхали

Розбійник

Рута

С

Санітарний інженер

Світоч

Секелятися

Сестричка

Свердлик

Сива голубка

Сивочолий

Синдром метелика

Слабий

Слабка голова

Смолоскип

Собачий син

Соловей

Спеціаліст з клієнтських взаємин

Стояти на Божій дорозі

Старий хрін

Стрибати в гречку

Стрибати в очерет

Супутниця життя

Т

Та

Таран

Тее

Технічний асистент

Технічний персонал

Технічний спеціаліст з розгляду документів

Тикало

Той

Той, що греблі рве

Той, що живе під бузиною

Той, що не чує

Топтати очерет

Трясця твоїй матері

Ф

Фінансовий аналітик

Х

Хай йому аби що

Хай йому грець

Хвостатий

Хмарник

Ходить під мухою

Холера

Ц

Цвяшок

Це

Цеє

Центр піклування про дітей

Центр тимчасового перебування

Цур та пек йому

Ця

Ч

Червоні дні

Червоні свята

Чесного віку

Чечирка

Чорний

Чорнявка

Чорні цятки

Чубатенька

Ш

Шанованого віку

Шелепа

Шишка

Шкатулочка

Шморгатися

Шморгатися одне з одним

Штрих-код

Щ

Щезник

Щоб йому на тім світі нечистий бороду обсмалив

Щоб твій батько посковзнувся на льоду

Щоб твого батька горшком по голові стукнуло

Щоб тебе параліч/удар побив

Щоб тебе підняло та гепнуло

Я

Якого греця тут робиш

ДОДАТОК Б. Алфавітний список дисфемізмів**Б**

Баран

Барига

Барижити

Бацильний

Бик

Бикувати

Біологічний непотріб

Біосміття

Болячка

Бруднодупі

В

Валити

Валятись

Ваньки

Варвари кацапські

Варена

Вата

Винюхувати

Віджати

Відкат

Відкинути копита

Відкинути ласти

Відмазувати

Відправити до пекла

Відсталий

Відьма

Врізати в табло

Вошиві

Впарити

Г

Гадюка

Гадюшник

Галімії

Гівназія

Гівнороті

Горіть у пеклі

Граблі

Гнида

Гниль

Гнити

Гном

Д

Дармоїд

Дах поїхав

Дебілоїди

Диктатор

Динозавр

Дохнути

Дурень

Дурка

Є

Єресь

Ж

Жирний

Жмурик

Журналюга

З

Заказуха

Зараза

Зашквар

Здохнути

Зелений

Злетіти з катушок

Злигання

Змія

Зміюка

Зомбі

Зона

І

Ідіократи

Ідіот

К

Карлик

Кацапи

Корова

Кремлівські виродки

Кривосуддя

Кровожерливий

Крючки

Л

Лайно!

Ласти

Лаптеногі

Лізти з усіх щілин

Лох

М

Мармиза

Мент

Мертвоблуди

Мише брати

Молодий дурень

Молоко на губах не висло

Морда

Москалі

Муть

Мусор

Н

Навала

Наволоч

Навство чекіське

Нажертись

Намахалово

На нарах

Народ зайвої хромосоми

Нарцис

Невіглас

Негідник

Нездара

Непотріб

Нечисть

Нікчема

Носитися як дурна собака з брудною ганчіркою

Носюра

О

Обливати лайном

Орки

Орки москальські

Осел

П

Падлюка

Палання сраки

Паразит

Парнокопитний

Паршиві справи

Патякати

Паща

Пелька

Пика

Пиляти

Півень

Підірваний

Підстилка

Під три чорти

Пішло все до біса

Плювати у стелю

Повиздыхати

Повна срака

Подохнути

Поїхавший

Покидьок

Посіпака

Потвора

Придуркуватий

Прихвостень

Пришелепкуватий

Провал

Пройдисвіт

Пройоб

Прокажений

Пропагандист

Пропагандони

Просрати

Пуйло

Пуститися берега

Путіністи

Путіноїди

П'ятак

Р

Раби пустоголові

Рагуль

Рашисти

Рашиська погань

Рашкостанці

Розбазарювати

Розводняк

Ротата

С

Саботаж

Свино-собаки

Склав чортам компанію

Скопитися

Скулити

Скуритись

Смажитися у пеклі

Спустити в унітаз

Стара карга

Старигань

Старий дід

Старий пердун

Стародавні

Стріляти собі в обидві ноги

Судилище

Сцяти в очі

Т

Таманда

Тороплений

Треш

Тріпатись

Троль

Троляка

Туалетні злодії

Тупий

Туфта

Тюряга

Тю-тю

У

Убитий

Університутка

Училка

Ф

Фараони

Х

Хапуга

Хер його знає

Хитросрака

Холуй

Хруні москальські

Ч

Чахлий

Чинуша

Чмо

Чорт

Чорт знає що

Чорт його знає

Чорти ярої баби

Чортові хрещеники

Ш

Шавка

Шарага

Шваль

Шизанутий

Шизік

Шмаркач

Шмаркля

Шнобель

Шпала

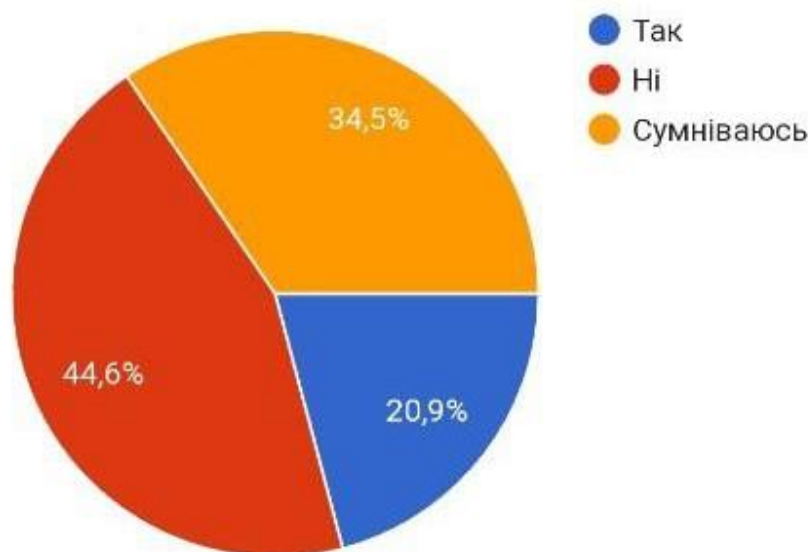
Щ

Щур

Додаток В. Результати соціопитування в діаграмах

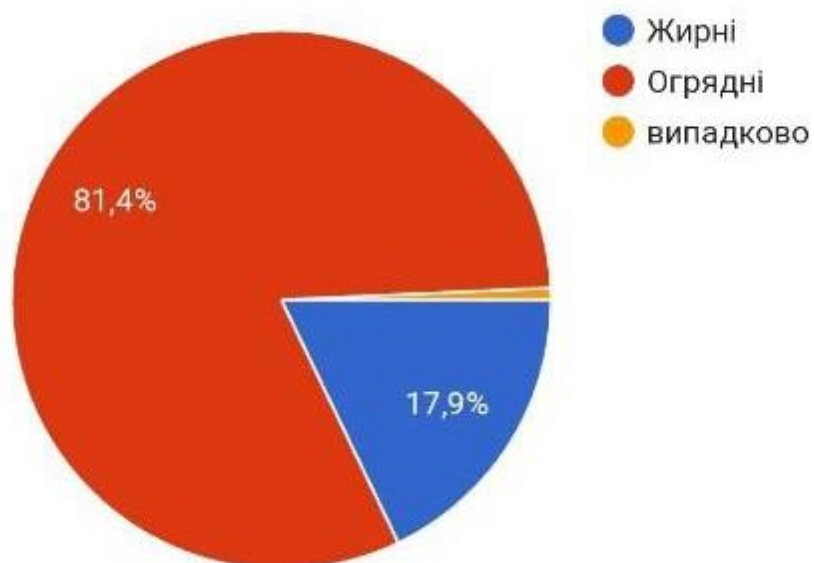
Чи відомі Вам
поняття евфемізм та
дисфемізм.

139 відповідей

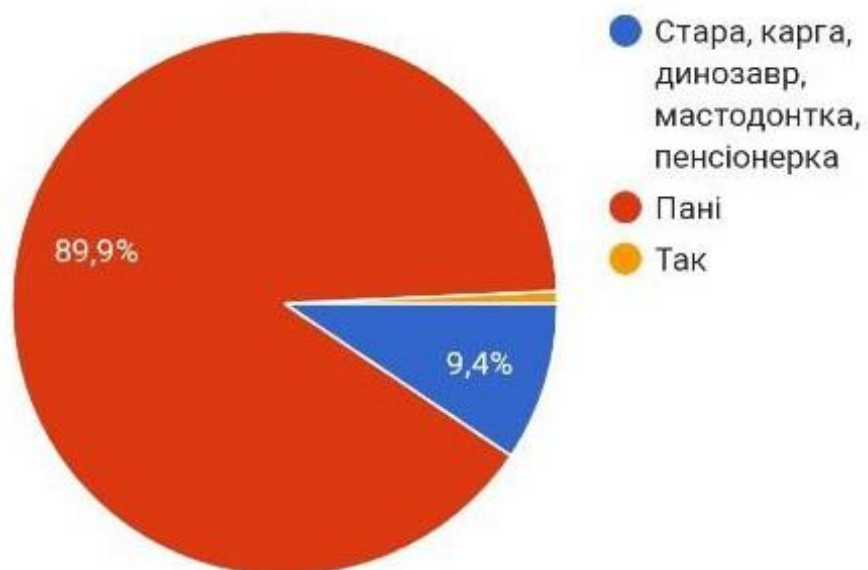
Як Ви називаєте
людей із зайвою
вагою.

140 відповідей

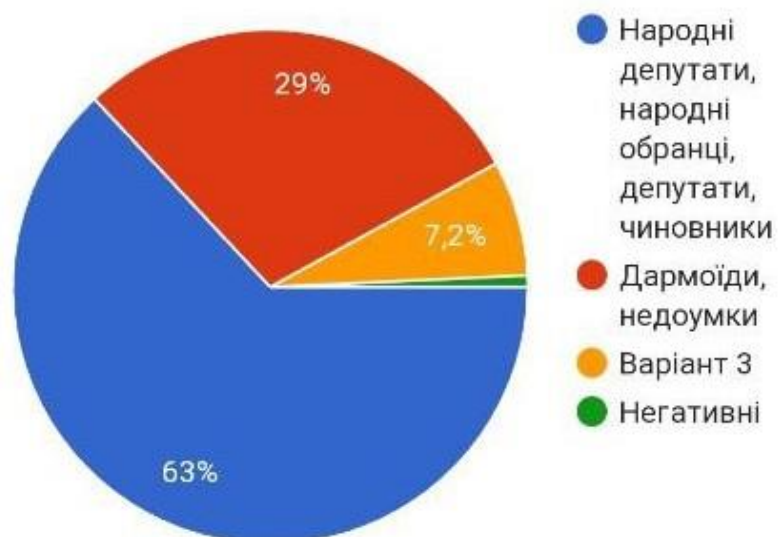
Як Ви називаєте
жінок старших за
п'ятдесят років.

138 відповідей

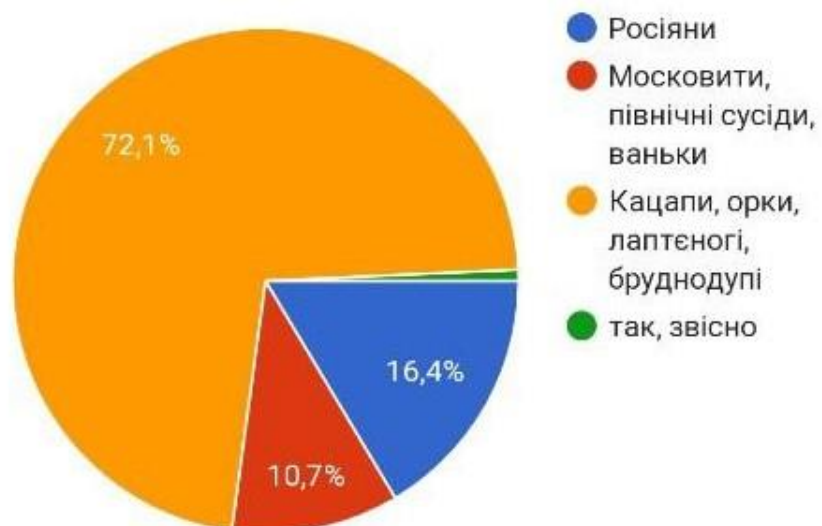
Як Ви називаєте народних депутатів.

138 відповідей

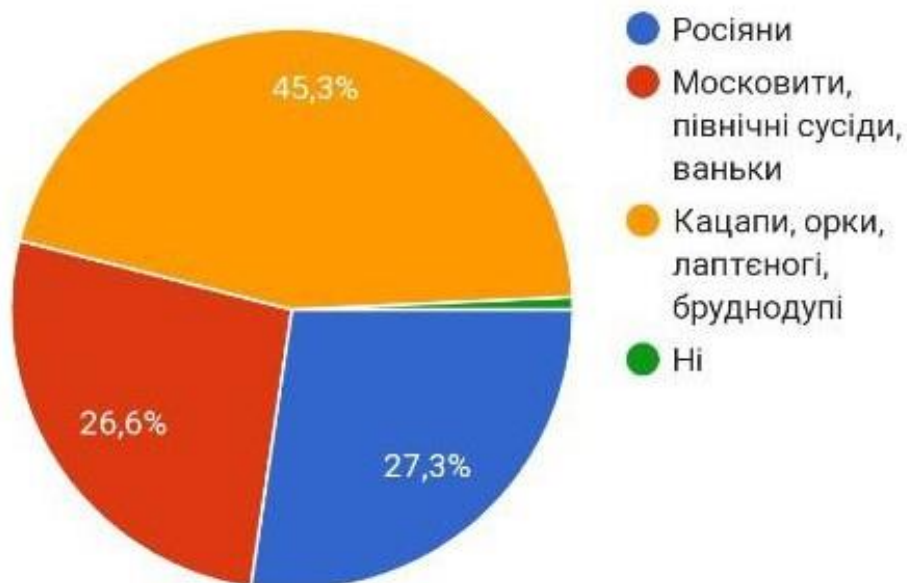
Як Ви називаєте росіян.

140 відповідей

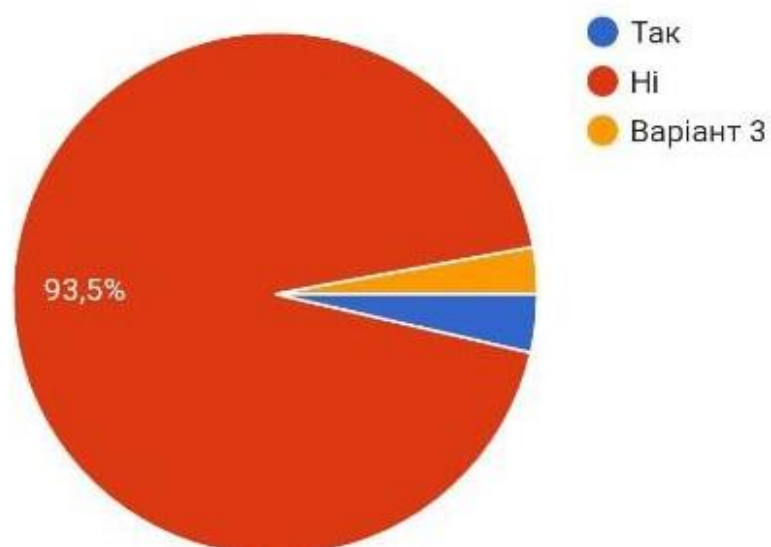
Як, на Вашу думку,
варто називати
росіян у ЗМІ.

139 відповідей

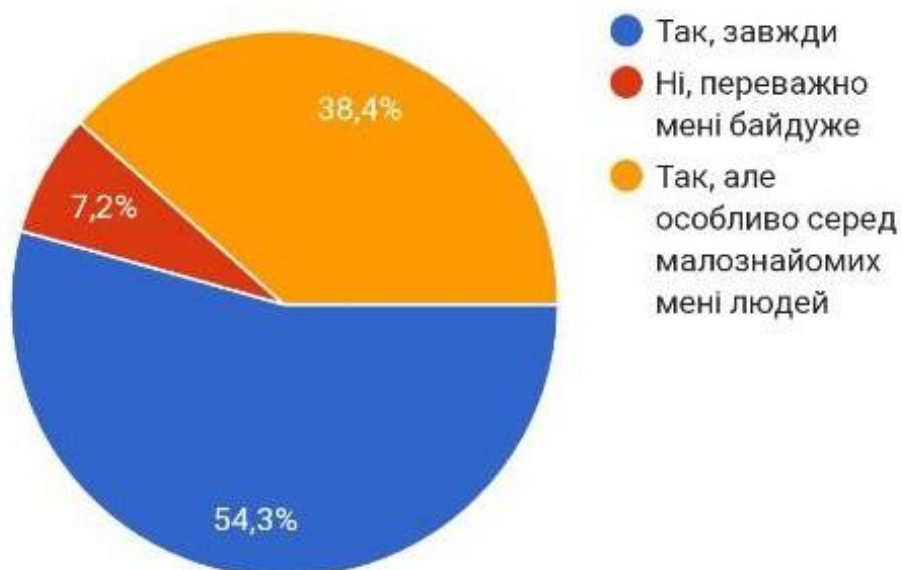
Часто ми можемо бачити, що західні ЗМІ називають російське вторгнення в Україну «конфліктом». Чи є «конфлікт» доречно підібраним словом?

139 відповідей

Чи добираєте Ви
слова таким чином,
щоб не образити
іншої людини.

138 відповідей

SUMMARY

Laskava A. M. The phenomena of euphemization and dysphemization in contemporary Ukrainian political discourse.

Master diploma paper is dedicated to research of the phenomena of euphemization and dysphemization in contemporary Ukrainian political discourse.

The phenomena of euphemization and dysphemization are the focus of many Ukrainian and foreign linguists. Such interest in the topic is due to its relevance, especially the tendency to the active functioning of euphemistic and dysphemistic means in the public sphere, in particular in political discourse.

The actuality of the research is determined by the importance of euphemization and dysphemization in public discourse, since they directly influence the way interlocutors perceive the message being conveyed.

The object of the study is euphemisms and dysphemisms used in Ukrainian political discourse.

The subject of the study is the methods and techniques of euphemizing and dysphemizing language, and the pragmatic purpose of their use in political discourse.

The purpose of the study is to analyze the peculiarities of euphemization and dysphemization of language from the pragmalinguistic point of view.

The paper consists of theoretical and two practical parts, and conclusions.

The research has shown the usage and structure of euphemisms and dysphemisms in modern Ukrainian political discourse. Semantic classifications were made up due to the peculiarities of their meaning. Structural classifications were made up according to the classification of R. Holder.

The results of the research will allow to expand study of the phenomena of euphemization and dysphemization in general linguistics.